

RINGVAADE

EMAKEELE SELTSI 83. TEGEVUSAASTA (2002)

Üritused

I. Konverentsid, keelepäevad, ettekandekoosolekud, diskussioonid

1. Konverentsid

2002. aastal toimus Emakeele Seltsi (kaas)korraldamisel 2 konverentsi. 25. aprillil oli Tallinnas Küberneetika majas konverents "Eesti keel teaduskeelena ja Euroopa Liit". Konverents korraldati koostöös Tallinna Teadlaste Maja ning Haridusministeeriumiga. Peeti 8 ettekannet: Tõnu T e n d e r – "Eesti teaduskeel ja Euroopa Liit", Meelis M i h k l a – "Eestikeelsus infoühiskonnas", Merit I l j a – "Euroopa Liidu õigusaktide eestindamisest", Arvi T a v a s t – "Terminoloogiatöö valikuid", Sulev M ä e l t s e m e e s – "Teaduskeele edendamise sotsiaalteaduste õppeprotsessis", Pirkko N u o l i j ä r v i – "Soome keel teaduskeelena", Mart R a n n u t – "Eesti senine riiklik keelepoliitika ettevalmistustes ühinemiseks Euroopa Liitu", Anto R a u k a s – "Eesti Entsüklopeedia eesti teaduskeele hoidjana".

Murest eesti keele olukorra pärast algatasid konverentsist osavõtjad pöördumise avalikkuse poole ning kavandasid ettepanekud Vabariigi Presidendile, Riigikogule ja Vabariigi Valitsusele.

Konverentsi ettekanded ilmusid Tallinna Teadlaste Maja väljaandena (kogumik "Eesti keel teaduskeelena ja Euroopa Liit" Tallinn 2002, 96 lk).

27. juunil toimus Tartu Ülikooli õpetatud nõukogu saalis XXXV J. V. Veski päev teemal "Eesti keel infoühiskonnas". Peeti 4 ettekannet: Meelis M i h k l a – "Kas eesti keel on infoühiskonnas tulevikku?", Ülle V i k s – "Mis kasu on keeleteadusele keeletehnoloogiast?", Kadri M u i s c h n e k, Heili O r a v – "Eesti keele korpused ja arvutileksikonid – mis on olemas ja mida veel vaja on?", Heiki K a a l e p – "Laiatarbe-arvutiprogrammid – eesti keeletehnoloogia õied".

2. Keelepäevad

Emakeele Seltsi korraldusel või kaaskorraldusel peeti 8 keelepäeva. Eestis peeti 3 keelepäeva, kus esineti 5 ettekandega. Keelepäevad toimusid Kures-

saare Vanalinna Koolis (Silja G r ü n b e r g – “Vadjalased, meie lähim sugulasrahvas”, Eduard V ä ä r i – “Liivlased ja nende keel”), Valga Vene gümnaasiumis (Ilmar T o m u s k – “Töölase eesti keele oskusest”, Asta Ö i m – “Uut õppevara eesti keele õppijale”) ja Viljandi Maagümnaasiumis (Kairit H e n n o – “Eesti perekonnanime ajaloo”). Emakeele Seltsi liikmed esinesid aktiivselt koolides emakeelepäeva tähistamise üritustel (J. Viikberg, M. Kallasmaa, J. Öispuu, A. Öim jt).

Väljaspool Eestit korraldati koos Haridusministeeriumiga 5 keelepäeva.

Kaaskorraldajaks olid kohapealsed eesti seltsid. Peterburi keelepäeval esinesid Jüri V a l g e – “Eesti keelepoliitikast”, Tiiu E r e l t – “Eesti kirja-keele normimisest”, Tiina L e e m e t s – “Uuemad inglise laenud eesti keeles”, Jüri V i i k b e r g – “Mis on võru keel”, Riia keelepäeval esinesid Mati E r e l t, Tiit-Rein V i i t s o, Jüri V a l g e, Tõnu T e n d e r, Mart R a n n u t ja Urmas S u t r o p. Lundi keelepäeval peeti 6 ettekannet: Mati E r e l t – “Eesti keele uurijate tegemistest”, Tõnu T e n d e r – “Slängist ja huumorist”, Tiina L e e m e t s – “Uuematest inglise laenudest eesti keeles”, Jüri V i i k b e r g – “Eesti murdemaastikust ja võrulaste keelest”, Jaan Ö i s p u u – “Meri ühendab. Eesti ja rootsi keele kontaktid enne ja nüüd”, Jüri V a l g e – “Eesti keelepoliitika haamri ja alasi vahel”. Stockholmi keelepäeval olid päevakorras needsamad ettekanded. J. Öispuu ja T. Tender esinesid keelepäeva raames ka Stockholmi eesti koolis. Tampere keelepäeval esinesid Karl P a j u s a l u – “Ääntenmuutoksista nykyvirossa”, Renate P a j u s a l u – “Viron opetus suomalaisille”, Kristiina T e i s s – “Luova kirjoittaminen kaksikielisen näkökulmasta”, Rain O t s – “Suomen virolaisten identiteetistä”, Kristiina P r a a k l i – “Tampereen virolaisten äidinkieli ja suomen vaikutus siihen” ning Jüri V a l g e – “Viron kielipoliitikan tavoitteet ja niiden toteuttaminen”.

3. Ettekandekoosolekud

Ettekandekoosolekuid peeti 10, neist 5 toimus Tallinnas ja 5 Tartus. Teemad olid: foneetika (Kalevi Wiik, Arvo Eek, Pire Teras ja Jaan Ross), murded (Karl Pajusalu, Piret Norvik, Evi Juhkam ja Juta Holst), piiblitõlke käsikirjad (Kristiina Ross), keelekorraldus (Reet Kasik, Tiiu Ereht, Ellen Uuspõld), grammatika (Helen Koks), terminoloogia (Arvi Tavast, Maire Raadik, Katrin Aava), kirjakeele ajalugu (K. Ross), fennougriatika (Tiit-Rein Viitso, Ago Künnap, Sven-Erik Soosaar ja Iris Audova).

Ettekandekoosoleku nime all korraldati üks üliõpilaste pisikonverents. Esinejateks olid Tartu Ülikooli ja Tallinna Pedagoogikaülikooli üliõpilased. Ettekanded käsitlesid eesti murdeid (Mari-Liis Kalvik), grammatikat (Kati Kio), nimesid (Merit Lassmann) ja suhtluskeelt (Marika Mäsak).

4. Diskussioonid

2001. aastal algatas Emakeele Selts koos Tallinna Teadlaste Maja ning Haridusministeeriumiga arutelu teemal “Eesti keel teaduskeelena ja Euroopa Liit”. Diskussiooni nõukogusse kuulusid Mati Ereht, Tõnu Tender, Elsa Pajumaa

ja Asta Õim. 2001. aastal peeti 5, 2002. aastal 2 diskussiooni: “Eesti keel õigus- ja majandusteaduste keelena tänapäeval ja tulevikus. Kas ja mis takistab?” (sissejuhatav ettekanne Kaie Keremilt) ning “Eesti keel teaduskeelena meie põllumajandusteadustes. On seda üldse vaja?” (sissejuhatavad sõnavõttud Eduard Väärilt ja Aleksander Maastikult). Ettevõtmine tipnes 25. aprillil konverentsiga Tallinnas (vt Konverentsid). Projekti toetas Avatud Eesti Fond ja Euroopa Liidu Infosekretariaat, projekti koordinaator oli Elsa Pajumaa.

II. Keeleainestiku kogumine

1. Sõnavõistlus

Emakeele Selts, Euroopa Liidu Infosekretariaat, Haridusministeerium, Eesti Õigustõlke Keskus ja Postimees korraldasid sõnavõistluse, eesmärgiga täita lünki eestikeelses Euroopa Liidu teemalises sõnavaras. Laekus 111 kirja, Interneti teel pakuti sõnu 546 korral. Osavõtjaid oli ligikaudu 600, ettepanekuid laekus ligi 5300 (sh korduvad).

Pürii (Mati Erelt, Erkki Bahovski, Tiiu Erelt, Toomas Hendrik Ilves, Peeter Kreitzberg, Raivo Rammus, Hannes Rumm, Krista Kerge ja Tõnu Tender) andis välja 4 esimest, 4 teist, 6 kolmandat auhinda ja ühe ergutusauhinna. Pürii soovitab kasutada järgmisi uusi eesti sõnu: sihtkomisjon (*ad hoc*-komisjon), üleilmastumine (globaliseerumine), lõimimine, lõiming (integreerimine, integratsioon), kriisiohjamine (kriisikorraldus, -ohjeldus, -reguleerimine), täisleppimatus (nulltolerants), lähimus(põhimõte) (subsidiar-sus), tõukefondid (struktuurifondid), rakkerühm, rakkejõud (ingl *task force*), mestimine (ingl *twinning*), vabaühendus (valitsusväline organisatsioon), ühenduse õigustik (ühenduse *acquis*).

2. Keeleainestikku laekus 2002. aasta jooksul 1702 sedelit – Eduard Leppiku kohanimetkogu Rakvere kihelkonnast.

III. Keelekorraldus

Keeletoimkonna koosseis: Reet Kasik – toimkonna vanem, liikmed: Tiiu Erelt, Krista Kerge, Katrin Kern, Jaak Peebo, Peeter Päll, Maire Raadik, Ellen Uuspõld, Tiit-Rein Viitso ja Einar Kraut.

Arutelust on spetsialistidena osa võtnud Aivar Valdre (BNS), Heino Mardiste (TÜ), Urve Tammjärv (EE), ning kirja teel arvamust avaldanud Ott Kurs (TÜ), Haljand Udam (EE), Ly Ehin, Aarand Roos (VM).

2002. aasta jooksul on toimkond a) võtnud vastu otsuse minna üle türkmeeeni ja usbeki nimede kirjutamisel eesti transkriptsioonilt nende riiki-de endi ametlikule latinisatsioonile, b) kinnitanud näidiskohanime loendi ja leppinud kokku need nimed, mida peetakse võimalikuks kasutada ka traditsioonilisel kujul (otsus avaldatud Keeles ja Kirjanduses ning EKI kodule-

heküljel), c) otsustanud kasutada endise Musta Aafrika ametliku nimena Sahara-tagune Aafrika.

Toimkonna liikmed on vastanud ESile ja EKile saadetud kirjadele ning ajakirjanduses ilmunud eriarvamustele, tutvustades ning põhjendades ESi keeletoimkonna otsuseid.

IV. Uurimistöö korraldamine

Koos Eesti keelenõukoguga (Haridusministeeriumi finantseerimisel) on Emakeele Selts jätkanud 2001. aastal alustatud tööd eesti keele arendamise strateegia koostamisel. Emakeele Selts on osalenud järgmiste teadusprojektide koordineerimisel ja töö korraldamisel.

1. Eesti kirjakeele kasutusvaldkondade (õigus, haldus, teadus, kõrgharidus, ajakirjandus, meelelahutus jm) seisundi analüüs (projekti juht Helle Metslang).
2. Raamatu "Estonian Language" koostamine (projekti juht Mati Erelt).
3. Eesti keele uurimise olukorra analüüs. Tulemused on liidetud keeleteadusharude kaupa ning avaldatakse Emakeele Seltsi aastaraamatu käesolevas erinumbris (projekti juht Mati Erelt).

Nimetatud projektide täitmisse on kaasatud Tartu Ülikooli, Tallinna Pedagoogikaülikooli ja Eesti Keele Instituudi teadustöötajad.

4. Jätkus töö raamatuga "Kultuuripeegel murdekeeles", mille praegune pealkiri on "Vana Võrumaa jutustab" (vastutav täitja Mari Must, täitjad Eevi Ross, Helju Kaal). Tööd on toetanud Kultuuriministeerium.

V. Kirjastamine

2002. aastal on trükist ilmunud:

1. Emakeele Seltsi aastaraamat nr 47 (2001), Tallinn 2002, 216 lk.
2. Krimmi kogumik (konverentsi "140 aastat eestlust Krimmis" ettekanded). Koostanud ja toimetanud Jüri Viikberg. Tallinn 2002 (240 lk).
3. Keeleajakiri Oma Keel nr 1 (80 lk) ja nr 2 (115 lk).
4. Aime Vettik, Rein Kull. Tagasivaade õigussõnavara kujunemisloole (1920 – 1940). Tallinn 2002 (60 lk).
5. Kodumurre nr 20 (126 lk).

VI. Muu tegevus

Emakeele Selts korraldas seltsi liikmetele ja üliõpilastele huvireisi "Järva-maa mõisad". Osales 51 inimest, giidina oli kaasas mõisaurija Ants Hein.

Raamatukogu

2002. aastal on Emakeele Seltsi raamatukogu täienenud ligi 100 trükisega, mis on saadud vahetuse, annetuse ja ostu teel. Raamatukogus on arvel 5389 inventeeritud eksemplari trükiseid.

Liikmeskond

Emakeele Seltsil on 341 tegevliiget ja 9 auliiget. Aasta jooksul võeti vastu 5 uut tegevliiget, surma läbi lahkus 1, nimekirjast kustutati 8 (neist 1 omal soovil, 7 liikmemaksu võlgnevuse pärast).

Juhatus

Seltsi juhatuse koosseis: Mati Erelt – esimees, liikmed: Peeter Päll, Kristiina Ross, Silvi Vare, Jüri Viikberg, Tiit-Rein Viitso ja Jüri Valge.

Töötajad

Teadussekretärina töötab Asta Õim, raamatukogu juhatajana Helju Kaal ning raamatupidajana töövõtulepingu alusel Tiia Vajak.

Üldisloomustus

Emakeele Seltsi tegevusaasta on olnud ettevõtmisterohke. Nimetatagu siin arutelu “Eesti keel teaduskeelena ja Euroopa Liit” korraldamist koos Tallinna Teadlaste Maja ning Haridusministeeriumiga, kahe konverentsi korraldamist, keeleajakirja väljaandmist, teadusprojektide koordineerimist, mahukate publikatsioonide ettevalmistamist, igakuiseid ettekandekoosolekuid. Esiletõstmist väärib väliseestlaste keelepäevade korraldamine, koostöölepingu sõlmimine Peterburi eesti seltsiga jm. 2002. aastast on Emakeele Seltsil oma kodulehekülg (www.emakeeleselts.ee).

Rahaliselt on Emakeele Seltsi toetanud Eesti Teaduste Akadeemia, teadusprojekte on finantseerinud Haridusministeerium (programmist “Eesti keel ja rahvuskultuur” ning keelestrateegia ettevalmistustöödeks ettenähtud summadest). Publitseerimist on samuti toetanud Haridusministeerium (ajakiri Oma Keel ja “Krimmi kogumik”) ning teatud määral ka Kultuuriministeerium. Emakeele Seltsile on teinud rahalise annetuse seltsi liige – Ene Sepp (2000 krooni).

Emakeele Seltsi üheks valupunktiks on üha vananev liikmeskond. Kui Emakeele Seltsi algusaegadel oli just ülõpilaskond oma noorusliku tarmu-

kusega seltsi arendamisel kõige arvestatavam jõud, siis nüüd kipuvad üliõpilased kahjuks seltsi tegevusest vägisi kõrvale jääma. Vaid üsna harva on juhatuse pingutusel õnnestunud värvata üliõpilasi esinema. Üheks üliõpilaste kaasamise tulemuseks viimastel aastatel on nn üliõpilaste pisikonverents, kuid kuulajaskond on sealgi ikka sama – seltsi vanemad liikmed. Tänapäev oma üritusteküllaga pakub rikkalikult valikuvõimalusi ja nii üliõpilane kui ka gümnaasiumiõpilane ei tötta osalema akadeemilistes üritustes, kui ta ei ole sellest otseselt huvitatud. Noorte kaasatõmbamine Emakeele Seltsi tööse peaks edaspidi olema üks meie olulisemaid ülesandeid.

ASTA ÕIM

2002. AASTAL EMAKEELE SELTSI ÜRITUSTEL PEETUD ETTEKANDED

1. **Aava**, Katrin – Tabud, eufemismid ja sildid. Emakeele Seltsi ja Eesti Terminoloogia Ühingu ühine kõnekoosolek Tallinnas, 18. aprill.
2. **Audova**, Iris; **Ross**, Kristiina; **Soosaar**, Sven-Erik – Eesti etümoloogia-sõnaraamatu vajadused ja võimalused. Kõnekoosolek Tartus, 16. oktoober.
3. **Eek**, Arvo – Diftongid ja välde. Kõnekoosolek Tartus, 6. veebruar.
4. **Eltermaa**, Mall (õpil) – Võõraste kohanime tulek eesti keelde. Viljandi Maagümnaasiumi VII keelepäev, 2. aprill.
- 5.-6. **Erelt**, Mati – Eesti keele uurimisest. Eesti keele päev Lundis, 16. november ja Stockholmis, 17. november.
7. **Erelt**, Tiiu – Eesti kirjakeele normimisest. Peterburi 2. keelepäev, 13. aprill.
8. **Erelt**, Tiiu – Huno Rätsep ja eesti keelekorraldus. Kõnekoosolek Tartus, 18. detsember.
9. **Grünberg**, Silja – Vadjalased, meie lähim sugulasrahvas. Kuressaare Vanalinna Kooli 4. keelepäev, 18. aprill.
– **Hassinen**, Sirje, vt **Teiss**, Kristiina.
10. **Henno**, Kairit – Eesti perekonnanime ajaloo. Viljandi Maagümnaasiumi VII keelepäev, 2. aprill.
11. **Hindrikus**, Doris (õpil) – Kohanimede õigekirjast. Viljandi Maagümnaasiumi VII keelepäev, 2. aprill.
12. **Holst**, Juta – Eestirootsi identiteedist. Kõnekoosolek Tallinnas, 19. märts.
13. **Ilja**, Merit – Euroopa Liidu õigusaktide eestindamisest. Tallinna Teadlaste Maja ja Emakeele Seltsi ühiskonverents “Eesti keel teaduskeelena ja Euroopa Liit” Tallinnas, 25. aprill.
14. **Jaakson**, Kaisa (õpil) – Eesnime pesadest. Viljandi Maagümnaasiumi VII keelepäev, 2. aprill.
15. **Jallai**, Igor – Valgamaaga tutvumine läbi Interneti. Valga Vene Gümnaasiumi 2. keelepäev, 14. märts.
16. **Juhkam**, Evi – Rootsi mõjudest eesti murdekeeles. Kõnekoosolek Tallinnas, 19. märts.
17. **Kaalep**, Heiki – Laiatarbe-arvutiprogrammid – eesti keeletehnoloogia õied. XXXV J. V. Veski päev Tartus, 27. juuni.
18. **Kallasmaa**, Marja – Rapla kandi kohanimedest Eesti toponüümika taustal. Rapla maakonna õpetajatele, 1. aprill.
19. **Kalvik**, Mari-Liis – Rannikumurde tasandumine ühe küla näitel. Üliõpilaskonverents Tallinnas, 18. juuni.
20. **Kasik**, Reet – Keelekorraldus ja tekst. Kõnekoosolek Tartus, 17. aprill.

21. **Kasik**, Reet – Arnold Kask Tartu Ülikoolis. Kõnekoosolek Tartus, 6. september.
22. **Kio**, Kati – Sisseütleva ja suunduva käände probleemistikust. Üliõpilaskonverents Tallinnas, 18. juuni.
23. **Koks**, Helen – Sidesõna *kuna* 20. sajandil. Kõnekoosolek Tartus, 17. aprill.
24. **Känd**, Karoliina (õpil) – Isikunimelised tänavanimed. Viljandi Maagümnasiumi VII keelepäev, 2. aprill.
25. **Künnap**, Ago – Fennougristika suundumusi. Kõnekoosolek Tartus, 16. oktoober.
26. **Lassmann**, Merit – Eesti-vene perekondade eesnimede eelistused aastatel 1980–2000. Üliõpilaskonverents Tallinnas, 18. juuni.
27. **Leemets**, Tiina – Uuemad inglise laenuid eesti keeles. Peterburi 2. keelepäev, 13. aprill.
- 28.–29. **Leemets**, Tiina – Uued inglise laenuid eesti keeles. Eesti keele päev Lundis, 16. november ja Stockholmis, 17. november.
30. **Mihkla**, Meelis – Eestikeelsus infoühiskonnas. Tallinna Teadlaste Maja ja Emakeele Seltsi ühiskonverents “Eesti keel teaduskeelena ja Euroopa Liit” Tallinnas, 25. aprill.
31. **Mihkla**, Meelis – Kas eesti keelel on infoühiskonnas tulevikku? XXXV J. V. Veski päev Tartus, 27. juuni.
32. **Muischnek**, Kadri; **Orav**, Heli – Eesti keele korpused ja arvutileksikonid – mis on olemas ja mida veel vaja on? XXXV J. V. Veski päev Tartus, 27. juuni.
33. **Mäeltsemees**, Sulev – Teadusekeele edendamiseks sotsiaalteaduste õppeprotsessis. Tallinna Teadlaste Maja ja Emakeele Seltsi ühiskonverents “Eesti keel teaduskeelena ja Euroopa Liit” Tallinnas, 25. aprill.
34. **Mäsak**, Marika – Eestikeelsed viisakusväljendid välismaalaste kõnes. Üliõpilaskonverents Tallinnas, 18. juuni.
35. **Norvik**, Piret – Evi Juhkam murdekogujana ja -uurijana. Kõnekoosolek Tallinnas, 19. märts.
36. **Nuolijärvi**, Pirkko – Soome keel teaduskeelena. Tallinna Teadlaste Maja ja Emakeele Seltsi ühiskonverents “Eesti keel teaduskeelena ja Euroopa Liit” Tallinnas, 25. aprill.
37. **Oja**, Vilja – Murdekeele semantikast. Kõnekoosolek Tallinnas, 26. juuni.
– **Orav**, Heli, vt **Muischnek**, Kadri.
38. **Ots**, Rain – Suomen virolaisten identiteetistä. Eesti keele päev Tampere, 23. november.
39. **Pajusalu**, Karl – Arnold Kasest murdeuurijana. Kõnekoosolek Tartus, 6. september.
40. **Pajusalu**, Karl – Äänteenmuutoksista nykyvirossa. Eesti keele päev Tampere, 23. november.
41. **Pajusalu**, Renate – Viron opetus suomalaisille. Eesti keele päev Tampere, 23. november.

42. **Plauëa**, Aiva – Eesti kool Riias. Eesti keele päev Riias, 18. mai.
43. **Post**, Eeli-Kadri (õpil) – Viljandi Maagümnaasiumi perenimedest. Viljandi Maagümnaasiumi VII keelepäev, 2. aprill.
44. **Praakli**, Kristiina – Tampereeni virolaisten äidinkieli ja suomen vaikutus siihen. Eesti keele päev Tampere, 23. november.
45. **Päll**, Peeter – Kohanimekogud praegu ja tulevikus. Kõnekoosolek Tallinnas, 26. juuni.
46. **Raadik**, Maire – Pangandus ja eesti keel. Emakeele Seltsi ja Eesti Terminoloogia Ühingu ühine kõnekoosolek Tallinnas, 18. aprill.
47. **Rahe**, Tiina (õpil) – Vastemõisa kandi eesnimedest. Viljandi Maagümnaasiumi VII keelepäev, 2. aprill.
48. **Rannut**, Mart – Eesti senine riiklik keelepoliitika ettevalmistustes ühinemiseks Euroopa Liiduga. Tallinna Teadlaste Maja ja Emakeele Seltsi ühine konverents “Eesti keel teaduskeelena ja Euroopa Liit” Tallinnas, 25. aprill.
49. **Raukas**, Anto – Eesti Entsüklopeedia eesti teaduskeele hoidjana. Tallinna Teadlaste Maja ja Emakeele Seltsi ühine konverents “Eesti keel teaduskeelena ja Euroopa Liit” Tallinnas, 25. aprill.
50. **Ross**, Jaan – Kuidas sündis raamat “Eesti runolaulu temporaalne struktuur”. Kõnekoosolek Tartus, 6. veebruar.
51. **Ross**, Kristiina – Piiblitõlke käsikirjad Ajalooarhiivis. Aastakoosolek Tallinnas, 26. märts.
52. **Ross**, Kristiina – Arnold Kask ja kirjakeele ajaloo tulevik. Kõnekoosolek Tartus, 6. september.
- **Ross**, Kristiina, vt **Audova**, Iris.
- **Soosaar**, Sven-Erik, vt **Audova**, Iris.
53. **Sutrop**, Urmas – Eesti-läti sõnaraamatu valud ja vaevad. Eesti keele päev Riias, 18. mai.
54. **Tavast**, Arvi – Veel termini tähendusest. Emakeele Seltsi ja Eesti Terminoloogia Ühingu ühine kõnekoosolek Tallinnas, 18. aprill.
55. **Tavast**, Arvi – Terminoloogiatöö valikud. Tallinna Teadlaste Maja ja Emakeele Seltsi ühine konverents “Eesti keele teaduskeelena ja Euroopa Liit” Tallinnas, 25. aprill.
56. **Teiss**, Kristiina; **Hassinen**, Sirje – Luova kirjoittaminen kaksikielisen näkökulmasta. Eesti keele päev Tampere, 23. november.
57. **Tender**, Tõnu – Kokkuvõtte projekti “Eesti teaduskeel ja Euroopa Liit” käigus toimunud seitsmest arutelust. Tallinna Teadlaste Maja ja Emakeele Seltsi ühine konverents “Eesti keel teaduskeelena ja Euroopa Liit” Tallinnas, 25. aprill.
- 58.–59. **Tender**, Tõnu – Slängist ja huumorist. Eesti keele päev Lundis, 16. november ja Stockholmis, 17. november.
60. **Teras**, Pire – Võru vokaalide kvaliteedist ja selle tajumisest. Kõnekoosolek Tartus, 6. veebruar.
61. **Tomusk**, Ilmar – Tööalase eesti keele oskusest. Valga Vene Gümnaasiumi 2. keelepäev, 14. märts.

- 62.–63. **Valge**, Jüri – Eesti keele poliitikast. 2. eesti keele päev Peterburis, 13. aprill ja eesti keele päev Riias, 18. mai.
- 64.–65. **Valge**, Jüri – Eesti keelepoliitika haamri ja alasi vahel. Eesti keele päev Lundis, 16. november ja Stockholmis, 17. november.
66. **Valge**, Jüri – Viron kielipoliitikan tavoitteet ja niiden toteuttaminen. Eesti keele päev Tampere, 23. november.
67. **Viikberg**, Jüri – Mis on võru keel? Peterburi 2. keelepäev, 13. aprill.
68. **Viikberg**, Jüri – Nimi siin või Siberis. Kõnekoosolek Tallinnas, 26. juuni.
- 69.–70. **Viikberg**, Jüri – Eesti murdemaastik ja võru keel. Eesti keele päev Lundis, 16. november ja Stockholmis, 17. november.
71. **Viitso**, Tiit-Rein – Eesti-liivi suhetest. Eesti keele päev Riias, 18. mai.
72. **Viitso**, Tiit-Rein – Fennougristika ülesanded Eestis. Kõnekoosolek Tartus, 16. oktoober.
73. **Viitso**, Tiit-Rein – Huno Rätsep fennougristi ja keeleajaloolasena. Kõnekoosolek Tartus, 18. detsember.
74. **Viks**, Ülle – Mis kasu on keeleteadusele keeletehnoloogiast? XXXV J. V. Veski päev Tartus, 27. juuni.
75. **Vladimirova**, Alla (õpil) – Kristjan Jaak Peterson. Valga Vene Gümnaasiumi 2. keelepäev, 14. märts.
76. **Vääri**, Eduard – Liivlased ja nende keel. Kuressaare Vanalinna Kooli 4. keelepäev, 18. aprill.
77. **Wiik**, Kalevi – Itämerenalueen kielten yhteisiä foneettisia piirteitä. Kõnekoosolek Tartus, 6. veebruar.
78. **Õim**, Asta – Uut õppevara eesti keele õppijaile. Valga Vene Gümnaasiumi 2. keelepäev, 14. märts.
79. **Õim**, Asta – Emakeele Seltsi 82. tegevusaasta. Aastakoosolek Tallinnas, 26. märts.
80. **Õim**, Haldur – Huno Rätsep ja üldkeeleteadus Eestis. Kõnekoosolek Tartus, 18. detsember.
- 81.–82. **Õispuu**, Jaan – Meri ühendab. Eesti ja rootsi keelekontaktid enne ja nüüd. Eesti keele päev Lundis, 16. november ja Stockholmis, 17. november.

ES-i JUUBILARID 2002. AASTAL

JAANUARIS:	04.01.	Madis Norvik	70
	09.01.	Mall Hiemäe	65
	22.01.	Haldur Õim	60
	31.01.	Ilse Lehiste	80
VEEBRUARIS:	06.02.	Olli Kõiva	70
	08.02.	Külvi Pruuli	60
	11.02.	Igor Tõnurist	55
	16.02.	Matti Punttila	65
	22.02.	Lilian Laur	75
	24.02.	Valve Kullus	70
MÄRTSIS:	17.03.	Evi Juhkam	70
	23.03.	Tiiu Salasoo	70
	24.03.	Tiiu Keskspaik	65
APRILLIS:	07.04.	Aino Kaljuste	75
	08.04.	Kristi Salve	60
	14.04.	Maria Zaitseva	75
	19.04.	Ellen Uuspõld	75
	20.04.	Tiiu Erelt	60
MAIS:	07.05.	Loreida Raudsep	80
	12.05.	Maia Madisso	60
	14.05.	Heino Kiik	75
	15.05.	Mare Onga	50
	23.05.	Uno Kuresoo	75
	28.05.	Liidia Vassikova	75
JUUNIS:	04.06.	Eha Viluoja	55
	09.06.	Helena Sulkala	55
	10.06.	Sándor Mokány	70
	20.06.	Marju Vilbaste	65
	28.06.	Tõnu Seilenthal	55
	30.06.	Valdek Pall	75

JUULIS:	09.07.	Helgi Allik	65
	14.07.	Meinhard Laks	80
	16.07.	Mall Kaevats	55
AUGUSTIS:	02.08.	Kalevi Wiik	70
	10.08.	Mati Vihman	50
	12.08.	Ilmari Lahti	65
	20.08.	Aita Maasik	75
	23.08.	Juhan Tuldava	80
	28.08.	Mati Hint	65
SEPTEMBRIS:	02.09.	Elsa Pajumaa	70
	06.09.	Ellen Karu	70
	07.09.	Aili Kiin	50
	12.09.	Ann Kask	55
	17.09.	Varje Lonn	50
	27.09.	Helmut Elstrok	80
OKTOOBRIS:	01.10	Jussi Kallio	65
	02.10.	Aino Jõgi	80
	13.10.	Tauno Lähteenkorva	70
	13.10.	Arvo Eek	65
NOVEMBRIS:	07.11.	Krista Kerge	50
	12.11.	Epp Lauk	50
	15.11.	Kaleph Jõulu	75
	20.11.	Silva Tomingas	50
DETSEMBRIS:	16.12	Anu Vissel	50
	28.12.	Huno Rätsep	75
	30.12.	Kai Võlli	55

PROFESSORI PÄRAND. SADA AASTAT ARNOLD KASE SÜNNIST

Tartu ülikoolis on enne praegust aega olnud ametis kuus eesti keele professorit: Jaan Jõgever, Andrus Saareste, Mihkel Toomse, Johannes Voldemar Veski, Arnold Kask ja Huno Rätsep. Pooled neist on töötanud rasketel algus- või murranguaegadel ja suhteliselt lühikest aega, ning paratamatult keskendus nende akadeemiline tegevus suuresti ala elushoidmisele, organiseerimis- ja korraldustööle (Jõgever, Toomse, Veski). Teised töötasid pikal rahuajal ja nende teaduslik mõju on ulatunud ja ulatub oma õpilaste kaudu kaugemale tulevikku (A. Saareste, A. Kask, H. Rätsep).

Arnold Kasel (1902–1994) oli sõjajärgse Eesti filoloogiateaduses ja humanitaarhariduses üks kesksemaid rolle. Eesti keele professor ja eesti keele kateedri juhataja oli ta ametlikult 20 aastat (1956–1975), aga sisuliselt täitis ta samu ülesandeid juba 10 aastat varem. Tema kanda jäi kohustus säilitada rasketel aegadel eesti filoloogia traditsioone, kaitsta ja anda uuele haritlaspõlvkonnale edasi iseseisvusaegseid saavutusi. Teiselt poolt tuli olla avatud uuele, käia kaasas muutustega, sest kapseldumine on teaduse ja hariduse surm. Samas oli vaja eristada uut ja edasiviivat sellistest “uuendustest”, mis võinuksid ka meie eriala viia poliitilisest propagandast põhjustatud pseudo-teadusse. A. Kask sai talle osaks langenud ülesandega mäletamist väärivalt hakkama.

Pärast ülikooli lõpetamist 1928. aastal töötas A. Kask emakeeleõpetajana, vahetult enne sõda hakkas ta ka ülikoolis tulevase eesti keele õpetajaid õpetama. Pärast sõda kutsuti ta Tartu Riiklikku Ülikooli eesti keele kateedrisse dotsendiks. Kateedri juhatajaks ja professoriks oli määratud pensioniealine Johannes Voldemar Veski. Sõjajärgses ülikoolis oli põhiorhk alguses paratamatult organiseerimistööl: ülikooliõpetus ja eesti keele uurimine tuli uuesti käima lükata, tuli leida õppejõude, hankida ruume ja inventari, koostada õppekavu, valmistada ette loenguid ja kirjutada õppevahendeid. Dot-sent A. Kask kandis selle töö põhiraskust.

Ülikoolitöö kõrval on A. Kasel suured teened veel kahe eesti keeleuuri-mise seisukohalt keskse institutsiooni – Emakeele Seltsi ning Keele ja Kir-janduse Instituudi – arengus. Seltsil oli vaja aidata ellu jääda, valitsuse otsusega loodud instituudile tuli kavandada mõistlik ja tulevikuperspektiivi-

ga tegevusprogramm. A. Kask ja seltsi teadussekretär Heino Ahven olid need, kes suutsid põhjendada uuele võimule Emakeele Seltsi olemasolu, nii et seda tõepoolest ei likvideeritud. Aastatel 1968–1982 oli A. Kask Emakeele Seltsi esimees ja 1974. aastal valiti ta seltsi auliikmeks.

Keele ja Kirjanduse Instituudis oli A. Kask tegev nii tuleviku kavandamisel kui ka murdesektori töö käimalükkamisel ja juhtimisel. Tema organiseerimisel hakati instituudi juurde looma murdearhiivi ning kavandati tulevase murdesõnaraamatu põhimõtted.

1955. aastal kaitses A. Kask esimese Tartu Riikliku Ülikooli keeleteadlasena doktoriväitekirja “Võitlus vana ja uue kirjaviisi vahel XIX sajandi eesti kirjakeeles” (ilmus 1958. aastal Emakeele Seltsi toimetiste sarjas) ning sai järgmisel aastal ka ametlikult professoriks ja eesti keele kateedri juhatajaks. Selleks ajaks oli kateedri töö saavutanud teatud stabiilsuse: igal aastal võeti eesti keele ja kirjanduse erialale vastu 30–40 uut üliõpilast, kellest eesti keele uurimisele spetsialiseerus kümnekond, õppejõudude kohad olid täidetud ja uusi polnud mõtet lootagi, õppeplaan püsis muutumatuna ja oli mõeldud täitmiseks, mitte arutamiseks. Kõige suurem puudus oli kõrgkooliõpikutest ja muudest õppevahenditest. Professor A. Kase eestvõttel hakkasid kateedri õppejõud kirjutama ja avaldama üliõpilastele hädavajalikke õppematerjale. Ise koostas ta kahekõitelise eesti kirjakeele ajaloo ülevaate, kirjutas eesti ajaloolise foneetika õpiku ja andis välja kogumiku eesti keele murdenäiteid, mis jäi pikaks ajaks ainukeseks eesti murrete kursuse õppevahendiks.

1950ndatel aastatel hakati Tartu ja Tallinna ühistööna esimest korda kavandama suurt eesti keele akadeemilist grammatikat. Tartu ülikooli ülesandeks jäi koostada hääliku- ja vormiõpetuse osa. Kuna eeltöid ja vajalikke uurimusi oli lihtsalt liiga vähe, siis jäi kogu see üritus pooleli. Siiski sai valmis häälikuõpetus, ortograafia ja mitu sõnaliikide kirjeldavat ülevaadet (arv-, ase-, side-, hütid-, määr- ja kaassõnade kohta), mis avaldati õppevahenditena eesti keele kateedri väljaannete sarjas. Järgnevatel aastakümnetel tehti neist arvukalt kordustrükke ja nad olid õppevahenditena kasutusel väga pikka aega. Kogu seda tööd juhtis ja kavandas A. Kask, kes ka ise koostas ning avaldas eesti keele grammatika vihikute sarjas ülevaate eesti keele liitsõnadest.

A. Kase teadustöö põhisuunad olid eesti kirjakeele ajalugu ja murdeuurimine. Murdekoguja ja Emakeele Seltsi murdetoimkonna liige oli ta juba üliõpilasena, magistr töö teema oli kirjakeele ajaloo. Raamat eesti uue kirjaviisi kujunemisest ilmus 1946. aastal Tartu Riikliku Ülikooli toimetiste sarjas. 1958 ilmus juba mainitud doktoriväitekiri, 1962 monograafia “Eesti kirjakeele murdelise tausta kujunemisest”, milles on ühendatud autori mõlemad teaduslikud huvid ja mis annab ülevaate eesti kirjakeele ja murrete vahekorradest alates 16. sajandist. Samal teemal on ilmunud teinegi monograafia “Eesti mured ja kirjakeel” (1983), mis koondab aastate jooksul ilmunud üksikkäsitlusi. Selles raamatus on kaht tüüpi uurimusi. Suurema osa moodustab kirjakeele arengut mõjutanud kirjameeste keelekasutuse ja murdejoonte analüüs, teise poole moodustavad grammatilisi kategooriaid või üksikuid keelenähtusi ja nende murdetausta käsitlevad uurimused.

Arnold Kask

Koostanud aastate jooksul kümneid üksikuurimusi eesti kirjakeele kujunemise etappide kohta, avaldas A. Kask 1970. aastal kaheosalise raamatu “Eesti kirjakeele ajaloo”, mida üliõpilased tänaseni õppematerjalina kasutavad.

Professor Kase teaduslik uurimistöo käis ikka käsikäes õppetööga ülikoolis. Katedrijuhatajana ja eesti keele uurimise suunajana töötas ta selge tulevikuperspektiiviga. Kui teadus ja õpetamine nõukogude süsteemi järgi vormiliselt lahutati ja materjalikogud koos Emakeele Seltsi ning Keele ja Kirjanduse Instituudiga Tallinna koliti, tuli paljude asjadega otsast peale alustada. A. Kase juhendamisel rajati eesti keele kateedri oma murdearhiiv ja vana kirjakeele kartoteek ning pandi alus kahele praeguseks rahvusvahelise kaalu saavutanud uurimissuunale.

Üliõpilaste juhendajana ja õpetajana oli professor tollaegsete üliõpilaste mälestuste järgi range ja nõudlik. Tema juhendamisel tehtav üliõpilastöö pidi olema keeleteadus, mingeid järeleandmisi ei tehtud. A. Kase juhenda-

tud murrete ja kirjakeele ajaloo alased diplomitööd on üliõpilaste enda kogutud või analüüsitud materjalil põhinevad originaaluurimused, mille tegemise käigus kasvas nii mõnestki andekast noorest oskustega keeleteaduriga. Samasuguseid, selgelt teaduslikke töövorme juurutas A. Kask oma õpilastesse ka üliõpilaste keeleringi juhendajana.

Professor A. Kask toetas alati võimekamate noorte edasiõppimisvõimelisi, suunas neid aspirantuuri kaudu perspektiivikate teemade juurde ja kasvas eesti keele kateedri tugeva õppejõudude kaadri. Uurijavõimete kõrval pidas ta väga tähtsaks ka pedagoogilist võimekust. Paljudest A. Kase õpilastest ja juhendatavatest on saanud silmapaistvad kirjakeele ajaloo või murdeuurijad (Aino Valmet, Jaak Peebo, Valve-Liivi Kingisepp jpt), kes õpetaja eeskujul on alati pidanud oluliseks noorte õpetamist ja juhendamist ning on tänaseks enamasti teatepulga üle andnud juba oma õpilastele.

Kuigi Arnold Kask ise jäi teadlasena võrdlev-ajaloolise meetodi kasutajaks, toetas ta igati uute uurimissuundade ja teooriate toomist ülikooli, individuaalsete õppeplaanide taotlemist andekatele üliõpilastele, nende teadustööde avaldamist ja kateedri oma teaduskogumike väljaandmist. Teoreetilise mur-rangu toomine eesti keeleteadusesse jäi järgmise professori Huno Rätsepa ülesandeks ja teeneks. Aga nii nagu Arnold Kask rajas oma õpetaja ja eelkäija Johannes Voldemar Veski ajal dotsendina oma professoritööle tugeva aluse, nii võimaldas ka professor Kask ise oma tugeval toetusel ehitada Huno Rätsepal dotsendina oma tulevase professoritöö vundamenti. Kõige selle tulemuseks on tänapäeva eesti keeleteaduse mitmekülgsus ja laiahaardelisus.

REET KASIK

ILSE LEHISTE JUUBELI PUHUL

Ilse Lehiste on sündinud 1922. aastal Tallinnas kõrgema sõjaväelase perekonnas. Ta lõpetas Saksa okupatsiooni ajal Lenderi gümnaasiumi, õppis seejärel ühe aasta klaverit Tallinna konservatooriumis ning immatrikuleeriti 1942. aastal Tartu ülikooli filosoofiateaduskonna üliõpilaseks. 1944. aastal põgenes ta Saksamaale, kus jätkas õpinguid algul Leipzigi ning hiljem Hamburgi ülikoolis. 1948. aastal kaitses I. Lehiste Hamburgi ülikooli juures filoloogiadoktori kraadi. Tema väitekirja teemaks oli mitmekülgsete huvidega William Morrise looming, eriti Morrise loominguga seosed vanema Põhjamaade kirjandusega.

1949. aastal avanes I. Lehistel võimalus minna Saksamaalt Ameerika Ühendriikidesse, mis katkestas ajutiselt tema senise teadusliku tegevuse. 1959. aastal kaitses I. Lehiste Michigani ülikooli juures teise doktoriväitekirja, mis märgib tema uue teadusliku karjääri algust 37 aasta vanuselt, seekord lingvistika alal. I. Lehiste on keeleteadlasena, täpsemalt foneetikuna saavutanud maailmas väga laia tunnustuse. Tema sulest on ilmunud üle kümne raamatu, ligikaudu kakssada artiklit ning umbes sada retsensiooni. I. Lehiste on valitud Essexi, Lundi ja Tartu ülikooli audoktoriks ning Ameerika Kunstide ja Teaduste Akadeemia (American Academy of Arts and Sciences), samuti kahe USA kutseühingu (Acoustical Society of America ja American Association for the Advancement of Science) liikmeks. Ta on tegutsenud Ameerika Keeleteaduse Ühingu (Linguistic Society of America) presidendina ning pidanud külalisprofessorina loenguid paljudes maailma ülikoolides (sh Kölnis, Tartus, Tokios ja Viinis).

1963. aastast on I. Lehiste põhitöökohaks olnud Ohio osariigi ülikool (Ohio State University, OSU) Columbuses. 1965. aastal valiti ta selle ülikooli lingvistikaproffessoriks, kust ta emeriteerus 1987. aastal, olles vahepeal tegutsenud ka lingvistika osakonna juhatajana ning ülikooli tenüürikomitee liikmena. OSU on praegu enam kui 50 000 üliõpilasega ülikool, mida mitmetel aladel (psühholoogia, muusika, lingvistika jt) peetakse uurimistöö tasemelt tippklassi kuuluvaks. I. Lehiste kuulub OSU kõige tuntumate professorite hulka.

I. Lehiste peamiseks tegevusalaks teaduses on olnud akustiline foneetika. Ühes 1980. aastate lõpul ajakirjale Horisont antud intervjuus on ta end määratlenud kui kõnefüüsikut. See nimetus on tabav, kuivõrd foneetika oma uurimisobjekti – kõne – kaudu on seotud humanitaarteadustega, uurimismeetodi kaudu aga loodusteadustega. I. Lehiste tegevuse algus foneetikuna

langeb kokku spektrograafi laialdase kasutuselevõtuga uurimistöös, mis võimaldab uurijal saada helisignaali kolmemõõtmelisi kirjeldusi (parameetriteks aeg, võnkesagedus ja helienergia). Spektrograafiline analüüs on muutunud võimalikuks foneetiliste nähtuste objektiivse kirjeldamise nii segmentaalsel kui ka suprasegmentaalsel tasemel. Selles valdkonnas peetakse I. Lehiste töid klassikalisteks juba palju aastaid, teda ennast aga on naljatanisi nimetatud maailma parimaks spektrogrammilugejaks.

I. Lehiste tööde seast tuleks esajärjekorras esile tõsta tema monograafiat “Suprasegmentals” (MIT Press, 1970). Kõne suprasegmentaalseteks ehk prosoodilisteks nähtusteks nimetatakse kõnesignaali mittehäälikulisi tunnuseid, st tunnuseid, mis on seotud heli põhitooni, kestuse ja intensiivsusega. I. Lehiste kolleegid Osamu Fujimura ja Donna Erickson on hiljuti kirjutanud: “[Roman Jakobsoni] distinktiivtunnuste teoorias rõhutati nende tunnuste abstraktset ja suhtelist iseloomu [...] Tänapäeval on tavaks pöörata rohkem tähelepanu nähtustele, mida nimetatakse [kõne] prosoodilisteks ehk suprasegmentaalseteks omadusteks – osaliselt seetõttu, et uurimistöo raskuspunkt on nihkunud [laboratoorselt kõnelt] loomuliku kõne suunas, osaliselt reaktsioonina arengule kõnetehnoloogia vallas” (William J. Hardcastle ja John Laver (toim), *The Handbook of Phonetic Sciences*, Blackwell, 1999, lk 87). Tsiteeritule järgneb viide kõne all olevale I. Lehiste raamatule. See lubab oletada, et I. Lehistel õnnestus “Suprasegmentaalidega” teataval määral ennetada foneetika arengut järgneva kolmekümne aasta vältel kogu maailmas ja avaldada sellele arengule ka omapoolset mõju. Suprasegmentaalsed nähtused on olulisel kohal eesti keele foneetikas, kus kolme vältel vahelised erinevused näivad olevat akustiliselt kodeeritud põhiliselt kahe tunnuse abil: sõna esimese, rõhulise silbi kestuse suhe järgneva, rõhutu silbi kestusse ning (teise ja kolmanda vältel eristamisel) põhitooni kontuur. I. Lehiste foneetilise uurimistöo üheks tulemuseks, mis on võrdselt tähtis nii eesti keele uurimise kui ka maailma keeleteaduse seisukohalt, jääbki tõdemus, et vältel erinevusi eesti keeles on kõige otstarbekam kirjeldada eespool nimetatud kestussuhte abil, mis esmavälteliste sõnade jaoks omandab ligikaudse väärtuse 2 : 3, teisevälteliste sõnade jaoks 3 : 2 ning kolmandavälteliste sõnade jaoks 2 : 1.

I. Lehiste jätkuvast teaduslikust aktiivsusest kaheksakümnenda eluaasta künnisel annab tunnistust 2001. aasta lõpus koos allakirjutatuga avaldatud monograafia “The Temporal Structure of Estonian Runic Songs” (Mouton de Gruyter). Selles raamatus uuritakse eesti regivärsilise rahvalaulu akustilist (peamiselt temporaalset) struktuuri võrdlevalt foneetilisest ning muusikalise metrorütmika seisukohast. Uurimistöo tulemused näitavad, et eesti vältel vaheline akustiline kontrastsus väheneb laulmisel tunduvalt. Kõige püsivamaks akustiliseks tunnuseks runolaulu esitusel on värsirea tõusu ja languse vaheline kestusopositsioon – jala tõus on statistiliselt pikem kui langus, mis osutab, et värsiteooriast tuntud nn kvantiteedireeglid on regivärsilises rahvalaulus realiseeritud ka akustilisel tasandil.

Enam kui neljakümne aasta jooksul, mil Eesti oli inkorporeeritud Nõukogude Liidu koosseisu, on I. Lehiste tegevus olnud omamoodi sillaks Eesti

Ilse Lehiste

ja läänemaailma keeleteadlaste vahel. 1983. aastast kuulub ta rahvusvaheliste foneetikateaduste kongresside organiseerimiskomiteesse. Eeskätt tänu I. Lehiste initsiatiivile toimus XI rahvusvaheline foneetikakongress endise Keele ja Kirjanduse Instituudi korraldusel 1987. aastal Tallinnas. Kongressist võttis osa ligi tuhat teadlast ning seda võib koos Eestis 1970. ja 2000. aastal toimunud rahvusvaheliste fennougristika kongressidega pidada üheks kõige olulisemaks Eestis kunagi toimunud lingvistiliseks teadusürituseks.

Kõrvuti foneetika-alase tegevusega ei ole I. Lehiste kõrvale jätnud ka oma kirjanduslikke ja kirjandusteaduslikke huvisid. 1989. aastal avaldas kirjastus Maarjamaa Kanadas I. Lehiste luulekogumiku pealkirjaga “Noorest peast kirjutatud laulud”. Ta on kirjutanud arvukalt Eestis ilmunud kirjandusteoste tutvustusi USAs ilmuvale kvartalikirjale “World Literature Today”, varasema nimetusega “Books Abroad”, mille peatoimetajana pikka aega tegutses Ivar Ivask. I. Lehiste pole kunagi esindanud paguluse ortodoksset suunda, kes ei vaadanud hea pilguga suhtlemisele kodu-Eesti ja selle esindajate-

ga. Tema mittekonformistlikud poliitilised hoiakud on kokkuvõttes osutunud eesti teadusele ja kultuurile soodsamaks kui vastastikune ideoloogiliste barjääride ehitamine kodu- ja välis-Eesti kogukonna vahele. Välis-Eesti teadlasena pole I. Lehistel saanud olla eesti foneetikute vahetuks kasvatajaks. Samas näib, et praktiliselt kõik praegu tegutsevad eesti foneetikud ja fonoloogid loevad teda suuremal või vähemal määral oma õpetajaks. Kui I. Lehistelt pole saanud õppida vahetu kogemuse läbi, siis on seda tehtud tema töid lugedes, mille jälg maailma üldkeeleteaduses on püsiv.

JAAN ROSS

Ilmunud ajalehes Universitas Tartuensis 7. II 2002

HUNO RÄTSEP FENNOUGRISTI JA KEELEAJALOOLASENA

Ei ole ime, et Tartu Ülikoolis eesti filoloogiat õppides valis Huno Rätsep eriharuks soome-ugri keeled. Nii talitas sõjajärgsetel aastatel ühel või teisel kaalutlusel enamik poisterahvaid, kel oli sügavam huvi keele kui sellise vastu ja kes ei kartnud mitme keele õppimist. Meenutagem H. Rätsepa kõrval vaid plejaadi Valmen Hallap, Karl Kont, Valdek Pall, Eduard Vääri. See oli võimalus saada selle aja parimat keeleteaduslikku haridust Eestis ja mitte ainult Eestis.

1. Huno Rätsep fraseoloogia uurijana

H. Rätsep lõpetas Tartu ülikooli 1951. aastal diplomitööga „Ühisest fraseoloogiast läänemere keeltes”, mille ainestik sai Liivi rannas kogutud. Diplomitöö on enamikul lõpetanutest olnud nagu Wittgensteini redel, mis pärast kasutamist hüljatakse. Seepärast on tähelepanuväärne, et H. Rätsep on aastaid hiljem, eesti keele kateedri dotsendina selle töö väärtuslikema osa, nimelt enese kogutud fraseologismid avaldanud kirjutises „Liivi fraseoloogiat”. (Diplomitöö hävis ülikooli peahoone põlengus.) Veelgi enam, sama 1959. aasta suvel kogus ta Mati ja selle naaberkülade orglastelt vadja fraseoloogiat. Kogumistöö tulemusi kajastab artikkel „Vadja fraseoloogiat”. Nende keelte fraseoloogiast rohkem erikäsitlusi polegi. Veel kord pöördub ta fraseoloogia poole 1962. aastal ilmunud kirjutises „Ob istorièskom issledovanii frazeologii pribaltijsko-finskih jazykov (na materiale èst. jaz.)”.

2. Huno Rätsep morfoloogia uurijana

H. Rätsepa suurimaks mitte-puht-eestikeelealaseks fennougristiliseks uurimuseks on käsikirja jäänud kandidaadiväitekiri „Infiinitised verbivormid soome-ugri keeltes”, mis sai kaitstud novembris 1954. Sellega on seotud kaks artiklit. „Läänemeresoome keelte *t*-lise infinitiivi päritoluga seoses olevaid probleeme” annab tegelikult lühiülevaate muudestki kui *t*-listest infinitiividest ning kõrvuti läänemeresoome *t*-lise infinitiiviga saavad küllaltki suure tähelepanu ka läänemeresoome ja mordva *m*-lised infinitiivid. Siin näeme ka, et eelkäijatega, sealhulgas oma juhendaja Paul Aristega diskuteerides käsitles H. Rätsep oskuslikult tüpoloogilisi argumente. „*n*-listest infiniitsetest verbivormidest soome-ugri keeltes” käsitleb läänemeresoome *n*-lisi mineviku kesksõnu ning nende etümoloogilisi vasteid muudes soome-ugri keeltes.

1956. a avaldas H. Rätsep oma mõneti ainulaadse artikli „*i*-sufiksiliistest verbidest eesti keeles”. See on ainuke kirjutis, kus ta on käsitlenud spetsiaalselt mingeid kindlaid tuletusliiteid. Kirjutise ajendas nähtavasti asjaolu, et algläänemeresoomest varasemal perioodil esinesid järgsilpides ainult vokaalid *a*, *ä* ja *e*. See sunnib selgitama neist erinevate nüüdisvokaalide kujunemislugu järgsilpides, eriti teises silbis, mis enamasti on tüvesilp. H. Rätsep nentis, et verbide teise silbi *i* võib olla viiesugune: olla tuletusliide, pärineda teistest vokaalidest foneetiliste muutuste tagajärjel, olla üle võetud koos laen- või võõrsõnaga, pärineda noomeni omastava või mitmuse tüvest, olla liitliite (vahel sekundaarseks) osaks. Neist viiest võimalusest kuulusid vaatluse alla esimene ja viimane. H. Rätsep nentis, et eesti keeles on kaks *i*-liidet, millest üks tuletab verbidest frekventatiive, teine noomeneist instrumentaale ning privatiive ja esitas detailse *i*-frekventatiivide klassifikatsiooni. Eesti keeleteaduses enne seda *i*-liiteid ei tuntud, kuigi Toivo Lehtisalo oli oma uurali keelte primaarliiteid käsitlevas uurimuses 1936. a esitanud **j*-liite puhul ka lõunaeesti näiteid.

Osaliselt haakub eelneva artikliga kirjutis „Aspektikategooriast eesti keeles” (1957), mis on reaktsioon Dmitri Bubrichi ja Eduard Pälli katsetele leida soome ning eesti keelest aspektikategooriat. Nõukogude keeleteaduses hakati 1950. aastatel vene keele grammatika mõjul järjest avastama mitteslaavi, sh läänemeresoome keeltes aspektikategooriat. Nõukogude soome-ugri keeleteaduse rajaja D. Bubrich leidis oma postuumselt ilmunud soome keele ajaloolises grammatikas (1955), et erinevalt vene keelest, kus aspekt seostub lõpetatuse/lõpetamatusega, väljendab aspekt soome keeles tegevuse kvantitatiivseid erinevusi (frekventatiivsust/momentaansust), kusjuures verb ei pea tingimata kuuluma ühte või teise aspekti. E. Päll aga leidis oma töödes, et erinevalt teistest keeltest moodustatakse eesti keeles aspektikategooriat infinitiivikonstruktsioonide (*lõi rohetama*) ja üksiksõnade abil. H. Rätsep osutas, et seni oli keeleteaduses aspektikategooriat peetud morfoloogiliseks kategooriaks, aga sellisena on ta keele morfoloogilise süsteemi lahutamatu osa. Eesti keele morfoloogilisele süsteemile on see kategooria võõras, lõpetatust/lõpetamatust väljendatakse ajavormide, sihitise ja prefiksaaladverbide abil. Momentaansete ja frekventatiivsete sufiksita abil moodustatakse eesti keeles uusi sõnu, frekventatiivsete abil ka noomenitest. Paljudel momentaanidel pole frekventatiivseid vasteid, aga „momentaansus ja frekventatiivsus võivad ühineda ühes verbis ja moodustada sel teel momento-frekventatiive, näiteks *kärkima* (sufiks *-ki*, vrd *kärama*, *käratama* jne.), *kuulatlema*, *naeratlema* jne.”. H. Rätsepa tüpoloogiline argumentatsioon osutus mõjuvaks.

Pärast pikemat vaheaega pöördus H. Rätsep morfoloogia poole 1971. a ilmunud artikliga „Kas kaudne kõneviis on kõneviis? Verbivormide situatsioonianalüüsi”. Siin pööras ta kaudse kõneviisi kõrval tähelepanu seni käsikiva kõneviisi 3. isiku vormideks peetud vormide esinemisele ainsuse ja mitmuse kõigis isikutes ja nentis, et kõigi nende juhtude ühisjooneks on see, et teave ei kulge otse, vaid vahendaja kaudu: kaudses kõneviisis vahendab kõneleja teavet tegevusest, mille tunnustajaks ta ei ole olnud, käsu puhul ei

Prof. A. Kask õnnitleb doktoritöö kaitsnud dots. H. Rätsepat

saa käsu täitja käsku mitte tegelikult käskijalt. H. Rätsepa järgi on neil juhtudel tegemist erilise vahendatud teatamislaadiga. See artikkel juhtis muuseas kunagise käskiva kõneviisi 3. isiku vormide samasuguse arengu avastamisele liivi keeles.

H. Rätsepa tööd morfoloogia alal lõpetab tema kaheosaliseks jäänud „Eesti keele ajalooline morfoloogia”, mille esimene osa ilmus 1977. a (2. trükk 1982. a) ja teine osa 1979. a. See õpivahendiks eesti filoloogia osakonna üliõpilastele alapealkirjastatud töö valgustab üksikasjaliselt noomenite arvu- ja käändesüsteemi ajalugu ja on tegelikult ennekõike sügav uurimus noomeni arvu- ja käändesufiksitest eesti murretes. On kahju, et samasugust esitust ei saanud eesti keele komparatsioon, verbi morfoloogia ja sõnatuletus. H. Rätsepa ülihuvitavad eesti keele ajaloo loengud lubasid oodata jätku neilki aladelt. Et eesti verbi morfoloogia on mitmekesisem kui noomeni morfoloogia ja H. Rätsepa tähtsaim uurimisobjekt oli verb, on paljud tema loengutel esitatud huvitavad mõtted verbi morfoloogiliste kategooriate ja vormide kujunemise kohta jäänud igavikustamata.

3. Huno Rätsep häälikuloo uurijana

Eesti keele ajaloolise morfoloogia kõigi aegade suurim asjatundja pidi alati arvestama häälikulugu. 1956. a ilmunud „*i*-sufiksiliistest verbidest eesti keeles” käsitles tüve teises silbis esinevat *i*-vokaali, mis on tekkinud sufiksili-

sest konsonandist *j. Kuidas see kujunemine sõnuti täpselt käis, ei ole praegugi päris selge. Teiselt poolt on H. Rätsep kirjutanud ka artikli „Lisamaterjali eesti keele *uh > hv* metateesi kohta” (1959). Selles on esitatud niihästi kõigi kaheteistkümneme varemgi selle muutuse läbiteinuna tuntud tüve täpsed kujud eri kihelkondades, kus eesti keeles toimus või jäi toimumata metatees *uh > hv* või *uh > hu* (nt *jahvama, jahvatama, jahu*), kui ka veel 30 tüve, mis varem teadmata. Real juhtudel osutab ta ka tüvede tõenäoisele laenulisusele. See kirjutis on jäänud üheks selgemaks ja omanäolisemaks üht häälikuseadust käsitlevaks artikliks eesti keeleteaduses. Samas osutab ta, et see, kas metatees kuskil murdes esineb või mitte, ei ole eranditu.

4. Huno Rätsep sõnade päritolu uurijana

Kõige püsivamalt on H. Rätsepat huvitanud eesti sõnade päritolu ja eesti keele sõnavara rikastumine üldse. See huvi avaldus selgelt juba tema artiklites *i*-tuletusliitest ja häälikumuutusest *uh > hv*, kus mõlemas ta pööras tähelepanu eesti sõnade eale ja real juhtudel osutas esimesena sõnade läänemeresoomelisusele. Sõnaajaloolasena on ta ilmutanud haruldast mitmekülgust.

Ühesõnaartikleid on H. Rätsep kirjutanud kahel juhul. Artiklis „Ühest vene laenust” (1959) seletab ta sõna *jõmpsikas* päritolu. Veel huvitavam on kirjutis „*matma* päritolust” (1986), kus tegusõna selgitatakse tuletiseks tüvest **manta* ‘maa’, millest tuntaksegi ainult tuletisi. Veel on ta kummutanud rea eesti sõnade tekkemüüte kaheosalises kultuurilooliselt huvitavas artiklisarjas „Sõnaajaloolisi marginaale” (1972, 1973). See sari näitab, et H. Rätsep on püüdnud tutvuda lausa üksiksõnade loomishetkedega. Sarjaga haakuvad tihedalt kirjutised eesti suurtest sõnaloojatest, nimelt „Johannes Voldemar Veski ja Wiedemanni sõnaraamat” (1978), „Johannes Aavik ja soome laenud” (1981) ja „Friedebert Tuglase kirjanikusõnavara iseloomulikke jooni”. Selle taustal ei ole põhjust imestada, et just H. Rätsep on kirjutanud ülevaate „Paul Ariste eesti sõnade päritolu uurijana”, mis sisaldas ka P. Ariste esitatud etümoloogiate loetelu ja vastava bibliograafia.

Eelnimetatud tööd osutavad, et ilmselt on H. Rätsepal kodus loodud imetlusväärne eesti sõnavara või tüvede kartoteek, mis klassifitseerib tüved kihitideks, kus on esitatud tüvede esinemiskujud ja tähendused sugulaskeeltes ning ka andmed etümologiseerija(te)st. Seda eeldab nt kirjutis „Liivi ja eesti keele ühisest sõnavarast” (1982), kust muu hulgas saab teada, et „minu käsutuses oleva materjali põhjal on eesti keeles 800 vanemat soome-ugri sõnatüve, neist 500 on olemas ka liivi keeles” ja et liivi sõnale *põrändõks* ‘tuleriit’ vastab lõunaeesti sõna *põrend* ‘sõrutuli’. Ainult selle alusel said valmida üldistavad uurimused „Eesti kirjakeele tüvevara päritolu” (1983b) ja „Eesti kirjakeele sõnatüvede tuletuskoormus” (1986a), mis on lehekülgede arvu poolest väiksed, kuid sisaldavad olulisi arvandmeid. Artikkel „Arvsõnade päritolust eesti keeles” (1965) on selle taustal sõbralik vastutulek matemaatikutele, mille lugemine on kasuks keelehuviliselegi.

Omaette teemaks, millega sõnavara uurija H. Rätsep on paarkümmend

aastat tegelenud, on soome laenuid eesti keeles. Tema juhendamisel on üliõpilased sõelunud eestikeelsest kirjandusest välja alates 19. sajandi teisest poolest eesti keelde toodud soome laensõnu ja kirjutanud sellest diplomitöid. Selle töö olulisema osa kokkuvõtteks on H. Rätsepa artikkel „Soome laenudest eesti kirjakeeles” (1976a), kust loeme, et paljudest laenukatsetest on eesti kirjakeelde püsima jäänud 700 soome laenu. Töö jätkumist teisel tasandil kajastab vaid ülal mainitud artikkel „Johannes Aavik ja soome laenuid” (1981).

Suur osa sõnauurijatest väldib nimesid. H. Rätsep on aga artiklis „Alamsaksa päritolu eesnimedest” osutanud, et väga suur osa n-õ eestipärastest eesnimedest on laenuid alamsaksa keelest.

Viljaka uurija ja kohusetundliku õpetajana on Huno Rätsep sõnauurimise alal kirjutanud rea õpetlikke või innustavaid artikleid, mis alati toetuvad uurimistöole või -kogemusele, nagu „Võõrsilt laenuid sõnadest eesti keeles” (1962), „Sõnavara rikastamise allikatest” (1964), „Kui palju on eesti keeles sõnu?” (1976b), „Eesti keele sõnavara ajaloo põhiprobleeme” (1978a), „Uute lihttüvede saamise viisidest eesti sõnavaras” (1992).

5. Huno Rätsep üldistajana

Kuigi võidakse öelda, et teadus ongi üldistuste tegemine, mida see ongi, sisaldab H. Rätsepa teadusloome sellistki, mis kuidagi ei mahu ülal esitatud rubriikide raamesse.

Selline on kõigepealt programmiline artikkel „Mõni sõna liivi keele talitamisest” (1973b), mis oli ajendatud tõsistest puudujääkidest liivi keele uurimisel. H. Rätsep on hästi mõistnud, et just liivi keel on eesti keeleteaduse õppijatele kõige õpetlikum sugulaskeel. Mitte põhjusega ei õpetanud ta eesti keele eriharju üliõpilastele aastaid ise seda keelt.

Rõõmsama poole pealt kuuluvad siia artiklid „Some tendencies in the development of Estonian” (1981b) ning „Eesti keele tekkimise lugu” (1989), millest eriti viimases on lühidalt kokku võetud kõik oluline, mis eesti rahvale aluse pannud hõimude keel on oma ajaloo kestel läbi teinud. Tihedusele vaatamata peaks see ka igale intelligentsele mittekeeleteadlasele mõistetav olema. H. Rätsepa üheks heaks omaduseks on olnud keerulisedki asjad lihtsalt ja huvitavalt kuulajate/lugejate ette tuua.

6. Kokkuvõtte asemel. Kui päris õiglane olla, siis kuulub ka kogu Huno Rätsepa siin käsitlemata teadusloome fennougristika, täpsemalt soome-ugri keeleteaduse valdkonda. Veelgi enam, isegi H. Rätsepa justnagu ainult eesti keele lauseehitust käsitletud doktoriväitekirja sai eeskujuks analoogilisele tööle mokša keele lauseehitusest. Kahtlemata on ka siin käsitletu tegelikult mitmemõõtmeline ning mitmekeskmeline. Seda illustreerib mõnevõrra kahe mõõtmeline skeem, mille plokid võivad olla mõnevõrra näilised ainuüksi seetõttu, et kirjutiste ilmumisaeg ei ole kuigi heas vastavuses tegeliku uurimistööga. Tähelepanuväärne lünk aastate 1965 ja 1972 vahel kajastab ennekoike Huno Rätsepa edukaid süntaksiharrastusi.

Käsitlitud Huno Rätsepa tööd

- 1951 Ühisest fraseoloogiast läänemere keeltes. Tartu. [Käsikiri hävinud.]
- 1954 Infiniitsed verbivormid soome-ugri keeltes. Tartu. [Käsikiri]
- 1955 Läänemeresoome keelte *t*-lise infinitiivi päritoluga seoses olevaid probleeme. – Emakeele Seltsi aastaraamat I 1955: 152–162.
- 1956a *n*-listest infiniitsetest verbivormidest soome-ugri keeltes. – Ajaloo-Keeleteaduskonna töid. Tartu 1956 (TRÜT 43): 100–113.
- 1956b *i*-sufiksilistest verbidest eesti keeles. – Emakeele Seltsi aastaraamat II 1956: 74–91.
- 1957 Aspektikategoriast eesti keeles. – Emakeele Seltsi aastaraamat III 1957: 72–81.
- 1959a Lisamaterjali eesti keele *uh* > *hv* metateesi kohta. – Emakeele Seltsi aastaraamat IV 1958: 77–90.
- 1959b Ühest vene laenust. – Keel ja Kirjandus III 1959: 166–168.
- 1959c Liivi fraseoloogiat. – Emakeele Seltsi aastaraamat V 1959: 226–243.
- 1960 Vadja fraseoloogiat. – Emakeele Seltsi aastaraamat VI 1960: 162–178.
- 1962a Ob istoriëskom issledovanii frazeologii pribaltijsko-finskih jazykov (na materiale èst. jaz.) – Voprosy finno-ugorskogo jazykoznanija. Moskva–Leningrad 1962: 101–108.
- 1962b Võõrsilt laenatud sõnadest eesti keeles. – Kodumurre 5. Tallinn 1962: 22–39.
- 1964 Sõnavara rikastamise allikatest. – Kirjakeel 1964. Tallinn 1964: 33–45.
- 1965 Arvsõnade päritolust eesti keeles. – Matemaatika ja Kaasaeg 6. Tartu: 67–75.
- 1972 Sõnaajaloolisi marginaale. – Sõnasõel. Uurimusi ja materjale eesti keele sõnavara alalt 1. Tartu: 18–26.
- 1973a Sõnaajaloolisi marginaale II. – Sõnasõel. Uurimusi ja materjale eesti keele sõnavara alalt 2. Tartu: 18–26.
- 1973b Mõni sõna liivi keele ainestiku talletamisest. – Keel ja Kirjandus XVI 1973: 757.
- 1975 Paul Ariste eesti sõnade päritolu uurijana. – Sõnasõel. Uurimusi ja materjale eesti keele sõnavara alalt 5. Tartu: 17–70.
- 1976a Soome laenudest eesti kirjakeeles. – Keel ja Kirjandus XIX 1976: 210–216.
- 1976b Kui palju on eesti keeles sõnu? – Keel, mida me uurime. Tallinn: 141–144.
- 1977 Eesti keele ajalooline morfoloogia I. Õpivahend eesti filoloogia osakonna üliõpilastele. Tartu 1977, ²1982.
- 1978a Eesti keele sõnavara ajaloo põhiprobleeme. – Eesti keele sõnavara probleeme. V. Töid eesti filoloogia alalt. Tartu 1978 (TRÜT 460): 3–14.
- 1978b Johannes Voldemar Veski ja Wiedemanni sõnaraamat. – Eesti keele sõnavara probleeme. V. Töid eesti filoloogia alalt. Tartu 1978 (TRÜT 460): 93–105.
- 1979 Eesti keele ajalooline morfoloogia II. Õpivahend eesti filoloogia osakonna üliõpilastele. Tartu 1979.
- 1981a Johannes Aavik ja soome laenud. – Keel ja Kirjandus XXIV 1981: 289–296.
- 1981b Some tendencies in the development of Estonian. – Sovetskoe finno-ugrovedenie XVII 1981: 202–211.
- 1982 Liivi ja eesti keele ühisest sõnavarast. – Läänemeresoomlaste etnokultuuri küsimusi. Tallinn 1982 (Eesti NSV Riiklik Etnograafiamuseum): 58–62.
- 1983a Alamsaksa päritolu eesnimedest. – Sõnasõel. Uurimusi ja materjale eesti keele sõnavara alalt 6. Tartu: 69–74.

- 1983b Eesti kirjakeele tüvevara päritolu. – Keel ja Kirjandus XXVI 1983: 539–548.
- 1986a Eesti kirjakeele sõnatüvede tuletuskoormus. – Keel ja Kirjandus XXIX 1986: 662–667.
- 1986b *matma* päritolust. – Sõnasõel. Uurimusi ja materjale eesti keele sõnavara alalt 7. Tartu: 129–133.
- 1988 Friedebert Tuglase kirjanikusõnavara iseloomulikke jooni. – Emakeele Seltsi aastaraamat 32 1986. Tallinn: 5–16.
- 1989 Eesti keele tekkimise lugu. – Akadeemia 1 1989: 1503–1524.
- 1992 Uute lihttüvede saamise viisidest eesti sõnavaras. – Festschrift für Károly Rédei zum 60. Geburtstag. Emlékkönyv Rédei Károly 60. születésnapjára. Wien–Budapest: 371–375.

TIIT-REIN VIITSO

VALDEK PALL JA NIMED

2002. aasta 30. juunil täitis filoloogiadoktor professor Valdek Pallil 75 eluaastat. V. Pall on olnud mitmekülgne keeleteadlane, peale eesti keele on ta tegeelnud volga keeltega, lühemat aega ka liivlaste ja karjalastega. Kõige suurema panuse on V. Pall aga andnud teerajajana eesti onomastikas, kus tema laiem keeletaust kindlasti kasuks on tulnud.

Eesti kohanimede süstemaatiline kogumine algas 1922. aastal, eestvedajaks Akadeemiline Emakeele Selts. Selleks ajaks, kui Valdek Pall nimede juurde jõudis, oli tolleaegse Keele ja Kirjanduse Instituudi murdesektoris olemas 185 000 kohanimedeselgit. Ilmunud oli Lauri Kettuneni mahukas teos “Etymologische Untersuchung über estnische Ortsnamen” (Helsinki 1955), mis põhines M. J. Eiseni kogutud ainesel, lisaks mitu monograafiat eesti-rootsi kohanimedest ning artikleid üksikute kohanimede kohta. KKI murdesektorisse koondatud nimematerjal aga alles ootas analüüsimist ja kättesaadavaks tegemist.

V. Palli esimene kohanimedest käsitlev artikkel ilmus väljaandes Kodumurre 1960. aastal ja tõi esile kaks põhiülesannet: esiteks, koguda kohanimed, et täiendada murdesektoris kartoteeki uurijate nõudmisele vastava materjaliga, teiseks, nagu rõhutab V. Pall, selgitada eesti kohanimede tekkimist, arenemist ja päritolu nii ajaloo kui ka keeleteaduse seisukohalt. Esimese ülesande eest on V. Pall eduga seisnud töötades KKI (nüüd Eesti Keele Instituut) vanemteaduri ja murdesektoris juhatajana. Algusaegade 185 000 sedelist on nüüdseks saanud üle 500 000 nimesedeli. Teise ülesande täitmisel on V. Pall pannud isikliku eeskujuga aluse eesti kohanimede regionaalse uurimise suunale, mida ta on aastal 1969 põhjendanud järgmiselt: “Meie toponüümika praegust seisust arvestades näib olevat otstarbekas tegelda regionaalse uurimisega, mille tulemused loovad eeldused kogu territooriumi haaravate üldistavate tööde teostamiseks ning pakuvad lingvistiliselt töödeldud võrdlusmaterjali naaberlade (dialektoloogia, arheoloogia, ajalugu) uurijaile. Alles siis, kui on olemas mitmete erinevate alade kohanimedest käsitlevad uurimused, on võimalik üksikasjalikult kindlaks teha eesti kohanimede omavahelised suhted, erinevused ja erinevuste suhteline vanus eri murrete ja murderühmade toponüümikas.”

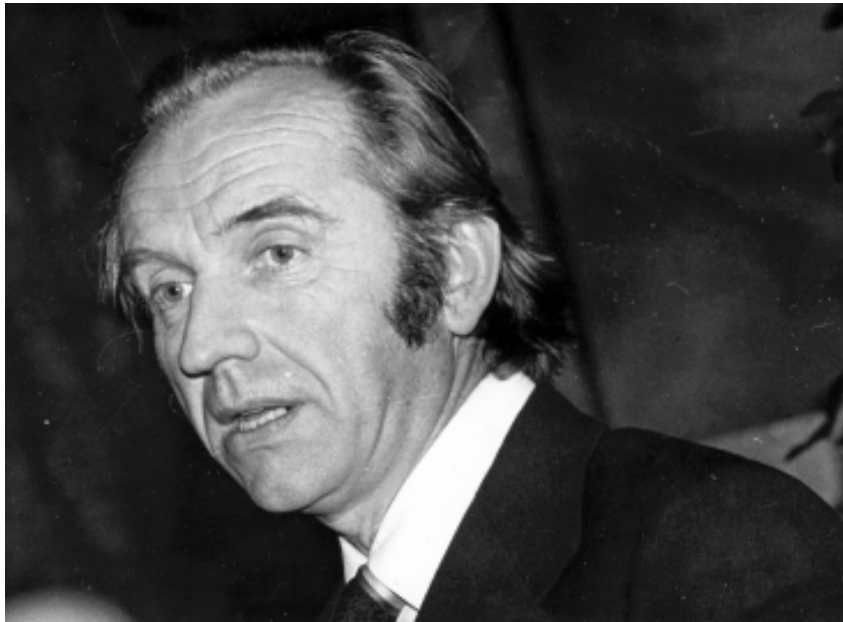
Kui V. Pall olude sunnil KKIisse jõudis, vajati seal just kohanimeuurijat. Uurimisaine leidis ta oma kodumailt – tema baasmaterjal pärineb Põhja-Tartumaaalt. 1961. aastal ilmus selle ala kohta esimene artikkel: “Veekogude nimedest endisel Põhja-Tartumaal”, kus on arhiivandmete põhjal kindlaks tehtud ala vesistunimede päritolu.

Üheks V. Palli uurimisteedkonda läbivaks teemaks on saanud *vere*-nimed: nende võimalik teke, päritolu ja levik. Probleemi juurde tõi teda ilmselt asjaolu, et kõnealune nimetüüp on Põhja-Tartumaal küllaltki arvukalt esindatud. Esimene vastavasisuline artikkel ilmus 1963 ja käsitles kolme nime – “*Imukvere, Raigastvere, Vaidavere*”. Edaspidine diskussioon Paul Alvrega *vere*-nimede tekke ja lähtekoha küsimuses tõi kaasa probleemisse süvenemise. Järgnes mitu artiklit: “Märkmeid *vere*-lõpuliste kohanimede käsitluse kohta” (1965), “Kohanimede struktuurist ja uurimisest” (1966), “Eesti kohanimede struktuurist” (1968). Diskussioonis kaitses P. Alvre *vere*-nimede lähtekohana apellatiivi *-pere*, V. Pall aga juba Mihkel Veske poolt oletatud apellatiivi *veer* : *veere*. V. Palli argumentid olid järgmised: 1. $p > \beta$ ($> v$), mis tuleb esile sufiksilises astmevahelduses, ei saa antud juhul oletada, sest on vähe tõenäoline, et murretes praegugi esineva sõna *pere* tähendus oleks olnud kohanime järelkomponendina juba nii varakult tuhmunud. Pealegi esineb *-pere* liitnime järelkomponendina praegugi. 2. P. Alvre oletuse õigsuse puhul oleks analoogia teel formandi *-vere* omandanud kohanimede hulk liiga suur. 3. P. Alvre oletuse õigsuse korral tuleks lähtuda sellest, et kohanime esikomponent esines nominatiivis, kuid genitiivsed tüübid (C)VCCV ja (C)VVCV on tänapäeval laialt levinud, isegi omadussõnalise täiendi puhul (*Pikavere* – LCD *Pikaveere*). 4. Sisekaoliste nimekujude vähesus osutab sellele, et sisekao toimumise ajal 14. sajandil olid asustusnimed seotud liitnimedega veel sel määral, et nad ei allunud sisekaole.

V. Pall konstateerib, et *-pere* $>$ *-vere* nõuaks häälikuloolisest küljest ja nimestruktuuri seisukohalt palju rohkem toetumist analoogiale ja sageli üsna raskesti motiveeritavatele eriarengutele kui *-vere* $<$ *-veere* resp. **-vēren* ‘mets’, viimane oli diskussiooni sekkunud Paul Ariste lahendus.

Oma monograafia “Põhja-Tartumaa kohanimed” II osas lk-del 72–84 võtab V. Pall kriitiliselt analüüsida kõigi diskussioonis osalenute (P. Alvre, P. Ariste, A. Vassar) seisukohti ja nendib: “... momendil näib kõige elegantsemana P. Ariste poolt pakutud lahendus: *-vere* $<$ **-vēren* : *vēri* ‘(lehtpuu) mets’ ? ‘ale, sõõrd’. Selles ei teki probleemi topoformandi häälikulise ega esikomponendi struktuurilise külje lahendamisel. *v*-alguline algne determinant annab võimaluse nende nimede pidevaks tekkimiseks pikema aja jooksul (I aastatuhande teine pool, II aastatuhande algus)” (Pall 1977: 83). Pealegi oli Erkki Itkonen esitanud võimaluse ühendada *veer* : *veere* ja **-vēri* ‘mets’.

Hiljem on V. Pall sama küsimuse juurde tagasi pöördunud oma 70. sünnipäevaks avaldatud raamatus “L’em’t’n’e” pealkirja all “Quousque tandem?”. Selles kirjutises põhjendab ta veel kord oma seisukohti ja astub välja P. Alvre uue *vere*-nimede seletuse vastu, mis tuletab nimeelemendi *-vere* soome deverbaalist *vierre*, siis eesti keeles *veere* : *veerde*, mille lähtekoheks, nagu V. Pall näitab, on omakorda **-vēri* : **-vēren*. Uues katses oli P. Alvre lähemale tulnud V. Palli seisukohale, otsides lähteapellatiivi seost aletegemisega, kuid erinevalt V. Pallist pidas ta võimalikuks *vere*-nimede nominatiivsust. Oma filipika lõpus toob V. Pall üldistatult esile selle, milles kõik uurijad on jõudnud enam-vähem samale arvamusele: “1) *-vere* on alg-

Valdek Pall

selt olnud liitnime teine komponent, determinant, mis on tähistanud nimetatavat objekti; 2) see objekt ei olnud asustusühik; 3) *vere*-nimede teke, eriti aga levik oli seotud alepöllandusega.”

Kuna siinkirjutaja tagasihoidlik isik on samuti tegelnud paarkümmend aastat kohanimedega, siis julgen ütelda, et V. Palli järjekindel uurimistöö ja seisukohad on oluliselt avardanud nägemust *vere*-nimedest nii laiuti kui ka sügavuti. *vere*-nimed on eriti iseloomulikud Põhja-Tartumaale ja Põhja-Viljandimaale, mujalt Simunale, kuid neid leidub kõikjal Põhja-Eestis, vähem Lääne-Eestis ja saartel, Saaremaal erineb nende nimede täiendosade semantiline sisu oluliselt Põhja-Tartumaa omadest. Võib-olla on tegemist *vere* hilisema levilaga, kuhu see on jõudnud juba topoformandi või siirikuna. Viimasele võimalusele näivad osutavat mõned homonüümid Lääne-Eesti mandril esinevate *vere*-nimedega.

Teine läbiv probleem on V. Palli töödes olnud mitmuse genitiivil ja mitmuse tüvel baseeruvate kohanimetüüpide uurimine, mis sai alguse artikliga “-*ste* ja -*si* vahekorras kohanimedes” 1966. Pealkirjas mainitud kahte liidet käsitab V. Pall topoformantidena, mis on juba kaugenenud üldnimelisest kasutusest. Neist -*si* ei ole apellatiivses sõnavaras liitena üldse pruugitav. Talle omase põhjalikkuse ja laialdast kohanimeainest kasutades tõestab V. Pall Lauri Kettuneni soome kohanimede analoogial välja öeldud oletuse, et topoformantide -*si* ja -*ste* algupära põhineb *ne-* : *se*-sufiksistel sõnadel, esi-

mene on abstraherunud kohakäändeist, teine on elliptiliste nimede algselt mitmuse genitiivis olnud täiendosa markeeriv kohanimeliide, mis enamasti tuleb esile ühenduses isikunimedega. Andnud neist nimetüüpidest pikema ülevaate “Põhja-Tartumaa kohanimed” II osas, tuleb ta probleemi juurde veel kord tagasi raamatus “L’em’t’n’e” ühenduses pluuralivormidega. Peale *-si* ja *-ste* vaatleb ta seal ka mõningaid olulisi seiku *de-*, *e-* ja *i-*mitmusest ning täiesti uudsena Võru murde pluraalseid larüngaalklusiiliga lõppevaid kohanimesid.

Kuna V. Pallil on eesti regionaalses kohanimeuurimises olnud teerajaja ning alusepanija roll, siis on olnud ka tema haare lai. Arvukates artiklites on V. Pall käsitlenud kohanimedest struktuuri, nii liit kui ka lihttüveliste ja sufiksiliste oma. Seejuures pole ta piirdunud kitsalt Põhja-Tartumaa materjaliga, näiteid väidete kinnituseks on toodud üle Eesti. Alates artiklist “Eesti kohanimedest struktuurist” (1968) vaatleb V. Pall kohanimedest vormilise struktuuri nähtusi, liht- ja liitnimede vahekorda, nominatiivset ja genitiivset liitumist, kohanimedest aluskäänet jne, luues paljuski ka vastavat käsitlust võimaldava eestikeelse terminoloogia. Kuigi V. Pall ei ole pidanud ülalmainitud artiklit ammendavaks, oli see suurele andmestikule põhinevana aluseks eesti kohanimedest struktuuri uurimisel. Artiklis esitatud seisukohti on edasi arendatud monograafia “Põhja-Tartumaa kohanimed” II osas. Raamatus “L’em’t’n’e” pöördub V. Pall teema juurde tagasi peatükis “Struktuurimudelid”, kus ta võtab veel kord kokku oma juba 1975. aastal välja toodud eesti kohanimedest vormilise struktuuri otstarbekaks osutunud lähtemudeli K1Nom./Gen. + K2Nom./Gen. ja sellest hargnevad võimalused.

Paralleelselt teoreetilise uurimistööga on V. Pallilt ilmunud üksiknimedest etümoloogilised käsitlused: “Mõned kohanimed Tartu ja Jõgeva rajoonist” 1–3 (1964–1965); “Lullikatku” (1964); “Mõned Põhja-Tartumaa kohanimed ja nende apellatiivsed vasted” (1969) jt. Oma etümoloogilise töö võttis V. Pall kokku kaheosaliseks planeeritud monograafia “Põhja-Tartumaa kohanimed” I osas, mis ilmus 1969 (327 lk). Teoses on antud märksõna, märksõna tähistatud kohanime ligikaudne hääldus kohapeal, nime levik küla täpsusega, varasemad kirjapanekud, lähialade võrdlusmaterjal, varasemad etümoloogiad ja oma seisukoht aktsepteeritava etümoloogia kohta. V. Pall on olnud tõsine tööriist sellest põlvkonnast, kes veel ei põlanud aeganõudvat arhiivitööd. Ta on oma toponüümika-alases töös järginud rahvusvaheliselt heaks kiidetud meetodit: 1) põhjapanev nimes sisalduva väljendi etümoloogiline analüüs, 2) etümoloogiliste tõlgendusvõimaluste vaatlus nimetüpoloogia seisukohalt, 3) etümoloogiliselt ja tüpoloogiliselt heaks kiidetud tõlgendusvõimaluste kriitiline analüüs muude seikade põhjal. Ühe terve regiooni enam-vähem kõigile kohanimedele rakendatuna on selle meetodi järgi opereerimine väga töömahukas. Ilmselt on just töömahukus nihutanud viimasel ajal onomastikas raskuspunkti põhjapanevalt evolutsiooniliselt diakroonselt vaatenurgalt funktsionalistlikku sünkrooniasse, mis on jätnud unarule tõsise arhiivitöö. Siiski taipab tänapäevalgi igaüks, kes vähegi tõsisemalt satub kohanimedega tegelema, et ilma arhiiviandmeteta ikkagi ei saa.

V. Pall on osanud oskuslikult ühendada diakroonia ning sünkroonia. Monograafia “Põhja-Tartumaa kohanimed” mõlemad osad tuginevad autorile iseloomulikult kogu eesti keelealalt ja kaugemaltki pärinevale laialdasele ainestikule, mis annab kaalu tema järeldustele ning seisukohtadele. Just lingvistiliselt töödeldud kohanimematerjali vajalikkust on V. Pall korduvalt rõhutanud.

Monograafia “Põhja-Tartumaa kohanimed” teine osa, mis ilmus 1977. aastal, kujutab endast esimeses osas etümologiseeritud nimede analüüsi. Raamatu põhiosa koosneb sissejuhatausest ja kuuest peatükist, kus vaadeldakse kohanimede häälikulist külge, struktuuri, nimeandmise printsiipe, eri nimekihte ja -rühmi, kohanimede levikut ning toponüümide suhet asustusajalooga.

Juba 1968. aastal oli Valdek Pallil ilmunud kohanimede areaale ja tüpoloogiat käsitlev artikkel “Muutamien virolaisten paikannimityyppien levinnäisyydestä”, seda suunda jätkas 1972 ilmunud pikem artikkel “Toponüümide leviku vaatlusi”, kus autor vaatleb kohanimede levikut eri tasanditel, pidades silmas topoformante ja tuletustüüpe, aga ka nimede komponente ja nende võimalikke apellatiivseid lähtekohti. Kohanimede levikust, eriti topoformantidest ja liigisõnadest tehtud kaartide (“Põhja-Tartumaa kohanimed” II, lk 209–222) sirvijaike tahaks meelde tuletada, et 1970ndail ei tuntud veel arvutitöötlust. Tolleaegses KKI murdesektoris alles koostati V. Palli juhendamisel kõigi registreeritud kohanimede alfabeetiliselt üldkartoteeki. Liigisõnade ja sufiksitate kättesaamiseks on tänaseni kaks võimalust: kas vaadata sedel-sedelilt üle üldkartoteek või siis põhikartoteek, kus kõik nimed on jaotatud kastidesse vastavalt registreerimiskihelkonnale.

Seoses 1970ndail kavandatud Eesti asulanimede korrastamisega oli V. Pallil vaja tegelda kohanimede õigekirjutuse probleemiga. Reform ei piirdunud nimedega, selle käigus jagati külad mäletatavasti perspektiivseteks ja perspektiivituteks, viimased liideti esimeste külge. Hulk kohanimedid pidi kaduma, allesjäänud tuli ühemõtteliselt normida. Keeleline töö jäi KKI-le. V. Pall töötas välja Eesti kohanimede normimise põhimõtted – artiklid “Eesti kohanimede ortograafia päevakorraks” (1971) ja “Eesti kohanimede normimine” (1976). Ajastuomaselt püüti tookord kuidagi ühtlustada ühe ja sama tasandi kohanimede keelelist kuju kirjakeelestades suuremate üksuste nimesid ja lubades murdepärasusi tähtsusetumais kohanimedes. Ehkki üldises plaanis on jäädud nende põhimõtete juurde tänaseni, on muutunud murdesõbralikumaks Lõuna-Eesti kohanimede keelelisel normimisel, seda ilmselt suuresti Võru Instituudi eestvõttel.

1975. aastal kaitses V. Pall doktoritöö “Põhja-Tartumaa toponüümika”, mis kahe aasta pärast ilmus ümbertöötatud ja täiendatud kujul monograafia “Põhja-Tartumaa kohanimed” II osana. Võimas kaheosaline, kokku üle 600-leheküljeline teos on saanud ihaldatavaks eeskujuks ja käsiraamatuks kõigile, kel huvi tegelda soome-ugri keelte kohanimedega. Lisaks ainestiku laiahaardelisusele on eriti hinnatud ka töö soliidset kompleksmetodoloogiat. Valdek Palli nimi ja töö on ületanud nii eriala- kui ka keelepiirid. Oma väike osa on

selles lisaks tihedale sisule ka vormistusel – monograafia on varustatud mitmekeelsete resümeeedega ning kasutamist hõlbustavate registritega.

1980. ja 1990. aastail on V. Pall tegelnud rohkem murdeküsimustega, oli ta ju 1975–1990 KKI murdesektori juhataja. Siiski on ta “Eesti murrete sõnaraamatu”, “Idamurde sõnastiku”, ersa keele õpiku, murdeaineliste artiklite ja toimetamistöö kõrvalt aega leidnud ka kohanimede jaoks, ilmunud on artiklid “Apellatiivist ja toponüümist” (1985), “Die Toponymie im Rahmen der Sprachgeographie” (1988) ja “Die geographischen Termini in der estnischen Mikrotoponymie” (1991), kus vaadeldakse kohanimedid laiemas murdetausas. Geograafilistest terminitest on pooleli pikem uurimus, mis oli jäänud ootama suure soome-eesti sõnaraamatu toimetamise lõpetamist. Oma 70. sünnipäevaks 1997. aastal kirjutas Valdek Pall raamatu “L’em’t’n’e”, kus üldistab oma keelelise nimemudeliga seonduvat ning kinnitab oma seisukohti nimedes esinevaist mitmusevormidest ja *vere*-nimedest. Ta on pöördunud tagasi kodumaile artikliga “Torma kohanimedest” (2000), aga põigunud ka kaugemale lühikirjutistes “Viru, Virumaa, virulane” (1996), “Saaremaa, Ösel ja Ojamaa” (1999).

Valdek Pall on osalenud nimealaste ettekannetega paljudel kongressidel, konverentsidel ja sümposiumidel ning leidnud tunnustust nii kodu- kui ka välismaal. Ta on Soome-Ugri Seltsi, Soome Kirjanduse Seltsi, Kalevala Seltsi ja Soome TA välisliige, Emakeele Seltsi auliige ja F. J. Wiedemanni keeleauhinna laureaat aastast 2002.

MARJA KALLASMAA

EMAKEELEPÄEVA LOOJA MEINHARD LAKS 80

Emakeele Seltsi auliige ja Eesti Keele Kaitse Ühingu asutajaliige Meinhard Laks on olnud elupõline Sonda kooli õpetaja, töötanud seal 45 aastat nii õpetaja, õppealajuhataja kui ka direktorina, õpetanud emakeelt ja kirjandust, loodusõpetust, matemaatikat, poiste käsitööd ja kehalist kasvatust, joonistamist ja fakultatiivainetena looduskaitse aluseid ning suhtlemisõpetust. Pannud õpetamisse ja kasvatamisse kogu oma hinge; tahtnud rohkem anda kui suutnud; kiindunud nii ametisse kui ka õpilastesse; seisnud hea selle eest, et “kool ei oleks suletud ring, vaid valgusemaja kõigile – õpilastele, õpetajatele, lastevanematele, kogu ümbruskonnale”. Ta on olnud vana hea maa sool (vt ka ESA 28 1982). M. Laks arvab, et “Sonda koolitoas / edasi elama jääb / mu muretsev hing”. “Sonda koolituba”, uus nüüdisaegne koolimaja, valmis aastatel 1969–1974 tema direktoriks olles, ning selle üle on ta uhke. Sellist maja oli Sondale ja ümbruskonnale tarvis, kuigi nii ehituse taotlemine, ehitamine ise kui ka õppetöö rakendamine seal nõudsid temalt väsimatust paljude aastate jooksul. Uus maja andis uusi võimalusi, seal peeti teiste koolide õpetajatele metoodikapäevi, anti lahtisi ainetunde, korraldati õpilaste looduskaitselaagreid, kodu-uurimisüritusi jm. M. Laks kui aktiivne metoodikauuendaja tutvustas oma kogemusi Eesti õpetajatele ja ka väljaspool. Ta oli õpetajate keelepäevade idee algataja.

Kogu oma elu on M. Laks olnud kodu(koha)truu: “Teetähised püsipeatusteks on vaid Liivoja ja Sonda. “Liivoja on Virumaa Uljaste küla talu, kus M. Laks 14. juulil 1922. aastal sündis (“Laaned ja laukad / kurgede kлуу, liiv ja põud – / see on Liivoja”), ning koht, kus algas ka lapse varajane tööelu (“Kaselatv ulatub taeva, / pilvehõlm puudutab maad, / põlvini kartulivaol me pisike pere”). Oma kooliteed aga alustas M. Laks sealsamas Sonda koolis, kus ta hiljem oma töömehetee teostas. Algkoolile järgnesid haridust hindava sugulase esialgsel majanduslikul toel Rakvere Reaalkool, Rakvere II Gümnaasium, siis Rakvere Õpetajate Seminar, kaugõppes Tallinna Õpetajate Instituut (lõpetas *cum laude*) ja Tallinna Pedagoogiline Instituut eesti keele ja kirjanduse erialal.

Omandatud eriala peegeldus juba varakult vastu Rakvere kooli õpilaskonna ajakirjas *Tunglakandjad*, mille toimetuse liige M. Laks aastatel 1937–1940 oli ja kus ilmus nii tema kodu- ja loodusteemalisi luuletusi (loodus on

olnud teine armastus emakeele kõrval!) kui ka nooruki tõsist humanitaarhuvi näitavaid kirjutisi, nagu “Keelearenemisest ja arendamisest” ning “Välis-Eesti päevaks”. Ometi oli kirderannikumurde alalt pärit koolipoisil Rakvere koolitee alguses oht, et kui ta ei suuda otsekohe selgeks õppida, missugused eesti kirjakeele sõnad on teises, missugused kolmandas vältes, tuleb kool koguni pooleli jätta, sest vanemad pidasid esialgset emakeele nõrka hinnet “linnas laisklemiseks”: “Kuid hariduse juurde pääseda oli ju mu suur unistus! Kirjutasin siis pikkadele paberiribadele .. sõnad .. ikka ühele ribale II välde ja teisele ribale III välde .. Mu koolitee oli alguses 5 km pikk kostikohani sugulaste juures. Mis muud kui kenad paberiribad pihku ja lugema, samm ja silp, teine välde ja pehmem samm, kolmas välde ja kõvem kõmps ..” Välted said sulaselgeks, kuid ka kodukeelele on ta truuks jäänud, ta on abistanud murdeuurijaid keelejuhtide leidmisel ning Kadrina keelevõistlusele 1994. aastal kirjutanud auhinna pälvinud võistlustöö “Mu kodukoha kõnekeel”.

Sisukas, justkui juba täiskasvanud lugejat eeldavas õpilasajakirjas pöördub toimetus lugeja poole: “Me tuleme väikeste kirjanikena, luuletajatena, teadusmeestena, kunstnikena jne., jne. ja anname osa oma teadmistepagasist ära, – avaldamiseks teistele ..” Samas on need read osutunud M. Laksi elukreedoks. Mida muud kui andja on õpetaja, eriti väikese maakooli õpetaja, pealegi kui ta on innustunud aineõpetaja ja koduloolane, suur loodusesõber (Eesti Looduseuurijate Seltsi ja Eesti Looduskaitse Seltsi liige), luule-, kunsti- ja muusikaharrastaja (nt laulnud Eesti õpetajate meeskooris 20 aastat), emakeelekaitsja ja varasest noorusest alates veendunud patrioot: “Kool kasvatas isamaalikku vaimu ja oli loomulik, et töötasid oma kodumaa heaks ja armastasid oma kodumaad.” Trükipalgust on näinud kolm luulevihikut: “Kimp koduküla lihtsaid lilli. 525 aastat Uljaste küla esmamainimisest “Taani hindamisraamatus”” (Sonda 1993; lisaks luuletustele ka kodukohaainelisi kirjutisi), “Ootaja väraval” (I tr Sonda 1977; II tr Sonda 2000) ja “Aastaringid. 160 eepilist haikut” (Liivoja – Uljaste – Sonda 2001). Tema luuletusi leidub kogus “Hingehelinad aovalgel. Valik Ida-Viru maakonna eakate inimeste luuleloomingut” (Jõhvi 1999; koost ja toim Virve Osila). M. Laksi luulet on viisistanud Tiina Kiilaspea, Ülo Vinter ning ka ta ise. Luulevihikutes leidub tema sulejoonistusi ja linoollõikeid.

Oma vabatahtlikuks suurteemaks aastakümnete jooksul on M. Laks pidanud koduküla ja looduskaitseala Uljaste uurimist ja tutvustamist. “Hulljulgeks ettevõtmiseks” osutus Uljaste (koduloo)päevade organiseerimine, millest esimene toimus 2. juunil 1990 ning mis on viljakana seni jätkunud. Külal on ka M. Laksi väljatöötatud sümbolika. Ta on olnud oma ideede väsimatu levitaja ja kaaskondsete õhutaja nii oma kodukohas kui ka laiemalt (mõelge! tulge! tehke! osalege! meenutage! headust ja halastust kõigile! riigilipud tähtpäevadel lehvima!). Ta on mõelnud sellele, et inimesed ei jääks kõrvale ei oma mineviku jäädvustamisest (nt vanu talusid ja kultuurilooga seotud paiku on tähistatud nimekividega) ega hoolitsemisel tänapäeva ja tuleviku eest (nt üleskutse dendropargi rajamiseks jpm aktsioonid).

Meinhard Laks

Tõsi, viimasel ajal on siginenud ka melanhoolseid noote: “Pooleli jääb väike uurimisraamat “Uljaste külakool 1885–1921”. Pole raha, pole ühiskondlikku, moraalset ega majanduslikku toetust.” Mõne idee teostamine, nagu püüd teada saada, mis toimub väliseestlaste emakeelega (huvi pakkunud juba gümnaasiumi päevil), on jäänud M. Laksi arvates kasinate tulemustega, kuid samas on sellealane oma kuludega läbiviidud mahukas kirjavahetus andnud mõnegi väliseestlase kirja, mis on väärt säilitada kui aja ürik (nt segaperekonna eestlasest isa peaaegu lootusetud püüded lasta oma lastel õppida eesti keelt). Kirjavahetuse ja selle järeldused esitas ta 1995. aastal Kadriinas korraldatud keelevõistlusele pealkirja all “Kirjad kaugelt. Eestlusest, eesti emakeelest ja rahvuskultuurist võõrsil”, kus see ka esimese auhinna väärilis.

Millest aga M. Laks pole iialgi taganenud, on tegutsemine selle nimel, kuidas väärtustada rahva seas eesti keelt ja eesti kultuuri. Ta on tundnud ja tunneb jätkuvalt suurt südamevalu oma rahva ja tema keele pärast, sest suurte rahvaste ning nende keele ja kultuuri vahel olek on väikesele rahvale nii füüsiliselt kui ka vaimselt väga raske ja “väike armas eesti rahvas” hakkab ka ise oma keelt välja suretama, omastades kergelt võõrapäraseid jooni või kohati koguni eelistades võõrast keelt. Või – on sunnitud oma kodukohas võõrast keelt kasutama. Igipõlisele idavirulasele on see olukord igapäevaselt selge.

Ajapikku kinnistus temas mõte, et tuleks välja kuulutada üleriigiline eesti keele ja kultuuri päev, mis kohustaks rahvast ja valitsust vähemalt lipu selle päeva puhul välja panema (tähelepanuosutus, mis ei nõua raha) ning korraldama pidulikke üritusi emakeele ja oma kultuuri auks. Ühtlasi lootis ta, et niisugune päev liidaks nii eesti keelega kui ka kultuuriga tegelevaid asutusi, et tekiks ühine vastutustunne ja ühendav jõud, mis aitaks oma emakeelt ja rahvuskultuuri pidevalt hoida ühiskonna tähelepanu keskmes. Mõttele järgnesid teod: “Hakkasin tohutult kirjutama ajalehtedes, pidama kõnesid koosolekutel, samuti raadios ja teleris ning saatma üleskutsesid koolidele, asutustele, inimestele jne.”; “30. märtsil [1995] koostas in lõpliku teksti “Üleskutses ülemaalse eesti emakeele ja rahvuskultuuri päeva sisseseadmise toetamiseks”, mida laialt levitasin kirjas ja käsitsi, unustamata “lihtrahvast” ja keeles kompetentseid inimesi, et saada kõige mitmekülgsemaid usutavamaid tulemusi.” Lisaks tuli tal väsimatult kulutada paljude asutuste uksi, et inimesi veenda oma idee õigsuses ja sellele toetust saada. Tulemus oli see, et “ühele pensionärist õpetajale väikeses Sonda külas” saabus tema üleskutsesele nõnda palju toetusavaldusi nii kultuuriseltsidelt, loomeliitidelt, koolidelt jt kui ka “lihtrahva” seast, et ta sõandas oma tähtpäevaesildisega minna Riigikokku.

7. detsembril 1995 andis M. Laks Riigikogu kultuurikomisjoni esimehele Tõnis Lukasele üle kausta, milles oli tema “Ettepanek seada sisse riikliku tähtpäeva staatusega üleriigiline emakeelepäev” 14. märtsil, K. J. Petersoni sünnipäeval, selgitused ning toetusavaldused ja -allkirjad (185 lehte). 1996. aasta algupoolel kogunes mitu korda keelepäeva sisseseadmist toetav algatustoimkond (M. Laks, Emakeele Seltsi, Estonia Seltsi, Riigikogu kultuurikomisjoni, haridusministeeriumi, keeleameti, Eesti Raadio esindajad jt), et arutada 14. märtsi tähistamist tulevikus. Ajalehtedes ilmus vastukajasisid ning 13. märtsi õhtul tervitas saabusvat keelepäeva president Lennart Meri, kes ühtlasi soovitas seda nimetada Eesti päevaks. Kui juba 1995. aastal tähistati siin-seal pidulikult (kauni) emakeele päeva (keelepäeva, keelekonverentsi vm üritusena), siis 1996. aastal tehti seda laialdaselt üle maa, ning nii on see jätkunud seni. Mis aga esialgu tulemata jäi, see oli ettepaneku arutelu Riigikogus. Veelgi enam, ettepaneku kaust koguni kadus sealt. M. Laks koges elu suurimat pettumust. Asus siis aga taas väsimatult tegutsema: kulutas jälle korduvalt ametiasutuste uksi, leidis kausta üles keeleametist, kogus lisatoetusavaldusi ja -allkirju, päris ja veenis. 22. detsembril 1998 andis valitsus M. Laksi ettepanekule positiivse hinnangu, Raoul Üksvärav viis selle uuesti

Riigikokku ning VIII koosseisu IX istungjärgul vastuvõetud 11. veebruari 1999. a seadusega on 14. märts emakeelepäev riikliku tähtpäeva staatuses koos riigilipu heiskamisega.

M. Laks on valitud üheks Viru vägevaks (vt : Viru vägevad 1900–2000. VR Kirjastus 2000) ja Ida-Virumaa elutööpreemia laureaadiks. Virumaal on ta sündinud, elanud ja lapsi koolitanud, inimestes aatelisi tundeid äratanud ning neid tegutsema kutsunud; algatanud liikumise, mille tulemusena Eesti tähtpäevakalendris on emakeelepäev, meie esimene kultuuritähtpäev. President Lennart Meri autasustas M. Laksi 2001. aastal Valgetähe medaliga. Aga ühiskonna tasu temale? Ise ütleb ta: “Minu suurim tasu oli see, kuidas minu mure kristalliseerus suureks ideeks, mis nii ruttu levis üle Eesti ja sai eesti rahva osaks ..”

Olge tuhandeks tänatud!

EEVI ROSS

TIIU ERELTI JUUBELI PUHUL

Tiiu Erelt

20. aprillil 2002. aastal pidas oma juubelit Eesti Keele Instituudi vanemteadur Tiiu Erelt. Emakeele Seltsiga on T. Erelt olnud viimastel aastatel eriti tihedalt seotud 1993. a asutatud keeleteaduskonna töö kaudu, sh 1995–2000 toimkonna vanemana.

T. Erelt on lõpetanud 1960. a Tallinna 2. Keskkooli ja 1965. a *cum laude* Tartu Riikliku Ülikooli ajaloo-keeleteaduskonna eesti filoloogia osakonna soome-ugri keelte eriharuharu. Saanud ülikoolist eesti keele ja kirjanduse õpetaja kutse ning vabadiplomi, asus ta 1965. a tööle TA Keele ja Kirjanduse Instituudi sõnaraamatute sektorisse. Selles instituudis, millest praeguseks on saanud Eesti Keele Instituut, on T. Erelt jõudnud töötada vanemlaborandi, nooremteaduri, vanemteaduri ja juhtteadurina. Vaid 1967. a tuli poole aasta pikkune vahe: töötamine Tallinna Polütehnilise Instituudi ehitusteaduskonna arhitektuurikateedris akadeemik Leo Jürgensoni juures.

Olles aastate jooksul tegelnud ka eesti keele sõnavaraga, sõnamoodustusega, nimekirjutusega ja palju muuga, on T. Erelt eelkõige siiski keelekorraldaja ja terminoloog. Kuigi ajuti on pisut tähtsam olnud üldkeele-, ajuti oskuskeelekorraldus, pole olud, kus oskajaid inimesi alati napilt, lubanud pikemaks ajaks ainult emmale-kummale pühenduda. Seda, kui kiiresti on tulnud ühelt alalt teisele siirduda või kui sageli teha mitut tööd korraga, näitavad ainuüksi olulisimate teoste valmimis- ja ilmumisaastad.

1976. a tuli trükist „Õigekeelsussõnaraamat”, kus T. Erelt oli olnud üks koostajaid. Aasta hiljem, 1977, esitati kirjastusele Henn Saari ja Tiiu Erelti koostatud „Nimekirjutusraamatu” käsikiri, mis autoreist olenemata põhjustel jõudis trükki küll alles 1993. a. Kaks aastat hiljem, 1979, ilmus T. Eretil koos Anne Argali ja Kristjan Toropiga koostatud „Vene-eesti kutse- ja ametinimetuste sõnastik”, ja kolm aastat hiljem, 1982, monograafia „Eesti oskuskeel”. 1983 sai valmis „Väike uudissõnastik”, 1985 koos Rein Kulli ja Henno Meristega koostatud „Uudis- ja unarsõnu” ning koos Henn Saariga koostatud esimene „Kirjakeele teataja”. 1981. a ilmus Keeles ja Kirjanduses esimene viie aasta ülevaade „Eesti oskussõnastikud”. Kokku käsitleb raamatu mahus neljaosaline artiklisari aastail 1976–1995 ilmunud oskussõnastikke.

Järgnes „Vene-eesti sõnaraamatu” III ja IV köite eestipoolne toimetamine, ning veel enne selle töö lõppu, aastal 1992, tuli Helsingis trükist Tiiu ja Mati Erelti ühistöö „Virolais-suomalainen kielitieteen sanasto” (teine, täiendatud trükk 1995 Tartus). 1995 avaldas T. Erelt raamatu „Eesti ortograafia” (teine trükk 1997, kolmas 1999), 1997 koos Mati Erelti ja Kristiina Rossiga „Eesti keele käsiraamatu” (teine trükk 2000). 1999 sai valmis uus ÕS, „Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999”, kus T. Erelt oli toimetaja ja ühtlasi üks koostajaid (teine, parandustega trükk 2002), 1996 ja 2000 ilmusid T. Erelti osalusel Eesti Keele Instituudi keelenõuandjate kaks kogumikku „Keelenõuanne soovitab” ja 2000 Emakeele Seltsi keeleteoimkonna otsuseid kajastav „Kirjakeele teataja II”. 2002. a sai T. Erelt valmis monograafia „Eesti keelekorraldus”, 2003. a lõpus peaks aga koostöös Mati Erelti ja Enn Veldiga valmima eesti-inglise keeleteaduse sõnastik. T. Erelti publikatsioonide koguarv on praeguseks juba üle 200 ning peale eesti keele on tema kirjutisi ilmunud vene, soome, läti, leedu, inglise ja prantsuse keeles.

Teadustööga on käinud kaasas kõrgkooliloengute pidamine ning üliõpilastööde juhendamine. T. Erelt on õpetanud oskuskeelekorraldust Tartu Ülikoolis 1977–84 ja keelekorraldust Tallinna Pedagoogilises Instituudis 1984 ja 1986 ning Helsingi Ülikoolis 1993. Alates 1995. aastast on ta pidanud Tartu Ülikoolis keelekorralduse ja alates 1996. aastast oskuskeelekorralduse loenguid. T. Erelt on ühtlasi neid õppejõude, kes ei lase oma sõnal niisama tuulde lennata: suuresti just oma kõrgkooliloengute põhjal ja filoloogiaüliõpilastele mõeldes on tal valminud „Eesti oskuskeel”, mis võtab kokku selle, mis 1980ndate alguse Eestis terminoloogiatöö kohta olulist teada ja öelda oli, ning „Eesti keelekorraldus”, mis esitab eesti keelekorralduse ja õieti ka kogu eesti kirjakeele ajaloo viimase 130 aasta jooksul. Kõigile T. Erelti töödele annab sära tema eripäraselt ladus ja väljendusrikas keel.

Oma osa keelekorraldaja, eriti oskuskeelekorraldaja tööst võtavad tava-
pärastelt mitmesugused komisjonid. T. Erelt on olnud vabariikliku õigekeel-
suskomisjoni teises ja kolmandas koosseisus, sealhulgas 1972–1978
komisjoni teadussekretär, sealt edasi 1979. aasta keelekorralduse ja keele-
õpetuse komisjoni sekretär ning alates 1993. aastast Emakeele Seltsi keele-
toimkonna liige ja 1995–2000 toimkonna vanem. Tema esildiste alusel on
arutatud maade, riikide ja pealinnade nimetamist, reformitud lühendamispõ-
himõtteid, algustähe- ja jutumärgiortograafiat, morfoloogiaseiku, korrasta-
tud numbrikirjutust, ning tema osalusel pandud kokku kaks „Kirjakeele
teatajat”, esimene vabariikliku õigekeelsuskomisjoni 1979.–1983. aasta ja
teine Emakeele Seltsi keeletoimkonna 1993.–2000. aasta otsuste kohta. Os-
kuskeele poole pealt lisandub siia töö terminoloogiakomisjonides: ehitus,
keemia, tehnika, patendindus, pedagoogika, õigus, lingvistika, raamatuko-
gundus jpm. Oskuskeeletöö osa on seegi, et T. Erelt täidab ajakirja Õigus-
keel toimetuse liikme kohustusi.

Ühtki tööd, mille ta enda kanda on võtnud, ei tee T. Erelt vaid vormi
pärast, tema kaubamärk – ja see on väga usaldusväärne – on otstarbekaima
ajakuluga saavutatud ülil põhjalikkus. T. Erelti jõudlus hämmastab seda
enam, et Eesti Keele Instituudi keelekorraldaja elu kuulub samavõrd avalik-
kuse kui omaenese tahtmise teenimisele. On keelenõutelefon, mis võtab töö-
nädalast terve ülitiheda päeva ja vahel rohkemgi, on kirjadele vastamine ja
ekspertiiside kirjutamine, on esinemised konverentsidel, seminaridel, kõne-
koosolekutel, keelepäevadel ja -saadetes, ametiasutustes jm.

Oma kiriusutelu vastuses Peeter Pällile 2002. aasta aprillikuu Keeles ja
Kirjanduses ütleb T. Erelt end olevat keelekorraldajaks saanud juhuslikult.
1968 riskis Erich Raiet panna värskelt koolitatud fennougristi õigekeelsus-
sõnaraamatut koostama ning juba 1969–1970 ilmusid Tiiu Ereltilt koos Rein
Kulliga kirjutatud artiklid tollastest õigekirjutuse ja morfoloogia probleemi-
dest ning lahendustest ÕSi tarvis. Peamisteks õpetajateks E. Raieti ja R. Kulli
kõrval said Henn Saari ning raamatute kaudu Valter Tauli, töö põhisihiiks
aga eesti keelekorralduse demokratiseerimine. Nüüd, kui keelekorraldus on
sisemiselt ammu uuenenud, jääb keelekorraldajail oodata eesti haritlaskon-
na järeletulekut. „Tuum ongi suhtumise muutmises ja muutumises – see aga
pole teostunud seniajani,” tõdeb T. Erelt 2002. aastal keelekorralduse teise-
nemise loole tagasi vaadates.

Filoloogiavälisele avalikkusele on Tiiu Erelt praegu küllap enim tuntud
kui „Eesti ortograafia” või „Eesti keele käsiraamatu” autor ja „Eesti keele
sõnaraamatu ÕS 1999” toimetaja. Need on asendamatud töövahendid laiale
tarvitajaskonnale, kel tuleb oma igapäevatoos tegelda eestikeelsete tekstide-
ga.

Tiiu Erelti tööd on hinnatud 1999. aastal Wiedemanni keeleauhinnaga,
2000. aastal riigi teaduspreemiaga humanitaarteaduste alal ning 2001. aastal
Valgetähe IV klassi ordeniga.

MAIRE RAADIK

EMAKEELE SELTSILE SAADETUD VÕI KINGITUD KIRJANDUS 2002. AASTAL

Ajakirjad ja aastaraamatud

- Eesti Teaduste Akadeemia aastaraamat VII (34), 2001.** Tln 2002. 186 lk.
Estonian Academy of Sciences Year Book VII (34), 2001. Tln 2002. 127 lk.
Helsingin yliopiston tiedotuslehti. /Helsinki/ 2001. 5–6. 2002. 1, 2, 3, 4.
Kirjallisuudentutkijain Seuran Vuosikirja. 54. 2001. Kohti ymmärtävää dialogia. Helsinki /2001/. 306 lk.
Neuphilologische Mitteilungen. Neuphilologischer Verein in Helsinki. CII. 2001. 4. CIII. 2002. 1, 2, 3.
NNE. News. Nordic Network of Folklore. 3/2001, volume 4.
Sananjalka. Suomen Kielen Seuran vuosikirja. 43. 2001. Turku 2001. 238 lk.
SKY Journal of Linguistics. 14. 2001. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen aikakauskirja. /Åbo 2001./ 183 lk.
Studia Fennica. Folkloristica. Helsinki, SKS.
8. Myth and Mentality. Studies in Folklore and Popular Thought. /2002./ 317 lk.
10. Anniki Kaivola-Bregenhøj. Riddles. Perspectives on the use, function and change in a folklore genre. /2001./ 186 lk.
11. Laura Stark. Peasants, Pilgrims, and Sacred Promises. Ritual and the Supernatural in Orthodox Karelian Folk Religion. /2002./ 229 lk.
Virittäjä. Kotikielen Seuran aikakauslehti. 2001.4.

Muid väljaandeid

- Agricolasta Inkeriin.** Juhlakirja Ilkka Savijärven 60-vuotispäiväksi. Joensuu /2001/. 314 lk. (Studia Carelica Humanistica 17.)
Early Contacts between Uralic and Indo-European: Linguistic and Archaeological Considerations. Papers presented at an international symposium held at the Tvärminne Research Station of the University of Helsinki 8–10 January, 1999. Edited by Christian Carpelan, Asko Parpola and Petteri Koskikallio. Helsinki 2001. 456 lk. (SUST 242.)
Eesti keel ja kultuur maailmas. 13.–15. august 2000, Tartu. **Ettekanded.** Trt 2002. 110 lk.
Eesti keel teaduskeelena ja Euroopa Liit. Tallinna Teadlaste Maja väljaanne. Tln 2002. 96 lk.
Eesti Keele Instituudi toimetised. Tln.
10. Mari Must, Aili Univere. Põhjaeesti keskmurre. Häälikulisi ja morfoloogilisi peajooni. 2002. 455 lk.

11. Nime murre. Pühendusteos Valdek Palli 75. sünnipäevaks 30. juunil 2002. Eesti Keele Sihtasutus. 2002. 347 lk.
- Eesti murrete sõnaraamat. III /köide/. 11. vihik.** Tln, Eesti Keele Instituut, 2001.
- Eesti rahvaluule bibliograafia (1993–2000).** Karin Ribenis. Trt 2002. 612 lk. (Eesti Kirjandusmuuseum. Rahvaluuleosakond.)
- Euroopa keelteaasta Eestis.** Trt 2001. 31 lk.
- Lenka Fárová ja Auli Kulkki-Nieminen. **“Švejk tekee toisin”.** Suomalais-tšekkiläiset kirjallisuussuhteet. Tampere 1996. 113 lk. (Tampereen yliopisto. Suomen kirjallisuus. Julkaisuja 35.)
- Folia fennistica & linguistica.** Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja. Tampere.
2. Näkökulmia äidinkielenopetukseen ja kielenhuoltoon. Toim Heikki Paunonen, Riitta Koivumäki. 1980. 171 lk.
5. Huomioita suomen murteiden geminaatioilmiöistä. 1981. 162 lk.
11. Vuosiartikkelit 1984. Toim. Terttu Orpana. 1984. 167 lk.
- Hilarious Estonia.** Pictures: Hillar Mets. Text: Rohke Debelakk. /Tallinn 2001./ 40 lk. (Eesti Instituut.)
- Humanitaarsed teaduskogud.** Seminar 10.05.2002. Tln 2002. 42 lk. (Eesti Teaduste Akadeemia.)
- 8th Baltic Conference on Intellectual Co-operation 15–16 June 2001, Tallinn, Estonia. Proceedings.** 144 lk. (Estonian Academy of Sciences.)
- Kansanelämän kuvauksia.** Helsinki SKS.
54. Arkihistoriaa. Elämää Kajaanissa 1945–1999. Toim. Antti Mäkinen. 2001. 212 lk.
55. Suomalaisen päivä. Toim. Juha Nirkko. 2001. 419 lk.
56. Antti Lappalainen. Savon metsärosvojen jäljillä. 2001. 264 lk.
57. Jotta köyhyys kiljahtaisi. Suomalaisen veikkaajan kuusi vuosikymmentä. Toim. Tellervo Kauppi. 2001. 269 lk.
58. Siilitien tarinat. Kirjoituksia kaupunkielämästä. Toim. Juha Kesänen. 2002. 126 lk.
59. Kontula. Elämää lähiössä. Toim. Jouko Kokkonen. 2002. 338 lk.
60. Isää etsimässä. Toim. Elina Sadeniemi ja Jouni Hyvönen. 2002. 251 lk. Hella Keem, Hille Käsi. **Võru murde tekstid.** Tln, Eesti Keele Instituut, 2002. 499 lk. (Eesti murded VI.)
- Kolm Ahvenat.** Kalju, Heino, Lembitu luulet. /Koostas ja kohendas Eeva Ahven./ Tln 2002. 204 lk.
- Esa Lehtinen. **Raamatun puhuttelussa.** Teksti, kokemus ja vuorovaikutus adventistien raamatuntutkistelussa. Tampere 2002. 271 lk. (Acta Universitatis Tamperensis 891.)
- Hanna Lidberg. **Johannes Tornæus & Manuale Lapponicum.** Uppsala, Finsk-ugriska institutionen. Uppsala universitet, 2002. 42 lk. (Opuscula Uralica 6.)
- Sven Maanso. **Seostest sõltub mõte.** Harjutustik eksamikirjandiks valmistujale. Tln 2002. 80 lk.
- Markku Mattila. **Kansamme parhaaksi.** Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti. Helsinki, Suomen Historiallinen Seura, 1999. 435 lk. (Bibliotheca historica 44.)
- Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki.** Helsinki.
- LX. Seija Kerttula. English Colour Terms: Etymology, Chronology, and Relative Basicness. 2002. 364 lk.

- LXI.** Variation Past and Present. VARIENG Studies on English for Terttu Nevalainen. Edited by Helena Raumolin-Brunberg, Minna Nevala, Arja Nurmi & Matti Rissanen. 2002. 378 lk.
- Nordic and Baltic Morphology:** Papers from A NorFA Course, Tartu, June 2000. Jussi Niemi & Janne Heikkinen (eds.). Joensuu 2001. 138 lk. (Studies in Languages 36. University of Joensuu, Faculty of Humanities.)
- Onomastica Uralica 2.** History of the Study of Toponyms in the Uralian Languages. Edited by István Nyirkos. Debrecen-Helsinki 2002. 275 lk.
- Anneli Pajunen. **Argumenttirakenne.** Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura /2001/. 473 lk. (Suomi 187.)
- Põhjala tähistel.** Soome Sõjaveteranide Eesti Ühendus. Nr 28. 2001. /Koostaja Helmut Elstrok./ 60 lk.
- 100 aastat akadeemilist eesti keele õpet Uppsala ülikoolis.** Eesti keele ja keelepoliitika ettekanded. Uppsala, Tartu. 2001. 111 lk.
- Markku Sunimento. **Tulevaisuuden näkijät ja tekijät.** Henkilökuvia Suomen professoreista. /Jyväskylä 1994./ 159 lk.
- Anton Suurkask. **Teadusline tasku sõnaraamat.** 2146 teaduslist sõna, kõnekäändu, tarkade meeste ütelsi, lentsõnu jne. A. Suurkask'i kirjastusel Wiljandis 1908. 106 lk.
- Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised.** Trt.
18. Estonian: Typological Studies V edited by Mati Ereht. 2001. 206 lk.
19. Lähivertailuja 12. Soome-eesti kontrastiivseminar 30.5.–1.6.2001 Kääriku. Toimetaja Reet Kasik. 2002. 112 lk.
20. Ferdinand Johann Wiedemann. Versuch ueber den Werroehstnischen Dialekt. Uurimus Võru murdest . 2002. 124 lk.
21. Kristel Kikas. Mida sisaldab Heinrich Stahli *Vocabula*? Toimetanud Valve-Liivi Kingisepp. 2002. 220 lk.
- Tekstipäev.** 20.12.2001. Ettekannete teesid. Trt 2001. 21 lk. (Tartu Ülikool. Eesti keele õppetool.)
- Tietolipas.** Helsinki, SKS.
175. Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen. Toim Kari Immonen ja Maarit Leskelä-Kärki. 2001. 516 lk.
176. "Työllä ei oo kukkaan rikastunna". Naisten töitä ja toimeentulokeinoja 1800- ja 1900-luvulla. Toim Marjatta Rahikainen ja Tarja Räisänen. 2001. 197 lk.
177. Jokapäiväinen historia. Toim Jorma Kalela ja Ilari Lindroos. 2001. 149 lk.
178. Poliittikkaa lastenkirjoissa. Sulevi Riukulehto, Anssi Halmesvirta, Kari Pöntinen. 2001. 142 lk.
179. Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta. Toim Ilmari Vesterinen ja Bo Lönnqvist. 2001. 276 lk.
181. Erkki Pihkala. Suomalaiset maailmantaloudessa keskiajalta EU-Suomeen. 2001. 380 lk.
182. Virkapukuinen kieli. Toim Vesa Heikkinen. 2002. 277 lk.
183. Matti Kamppinen. Tulevat ajat ja teknologia. Esseitä elämän rytmistä. 2001. 161 lk.

- 184.** Suomalainen estetiikka 1900-luvulla. Toim Oiva Kuisma. 2002. 434 lk.
- 185.** Tuomas Heikkilä ja Maiju Lehmijoki-Gardner. Keskiajan kirkko. Uskonelämän muotoja läntisessä kristikunnassa. 2002. 432 lk.
- 187.** Tulkintoja tytöistä. Toim Sanna Aaltonen ja Päivi Honkatukia. 2002. 338 lk.
- 188.** Jukka Sarjala. Miten tutkia musiikin historiaa? Johdatus näkökulmiin ja menetelmiin. 2002. 257 lk.
- Ellen Uuspõld. **Õpetusi ja harjutusi algajale keeleteimetajale.** Trt 2002. 83 lk. (Tartu Ülikooli eesti keele õppetool.)
- Ene Vainik. **Eesti keele väliskohakäänete semantika** kognitiivse grammatika vaatenurgast. Tln 1995. 192 lk. (Eesti Teaduste Akadeemia, Eesti Keele Instituut.)
- Võro-eesti sõnaraamat.** Päält 15 000 tähüssyna. Kokko pandnuq Jüvä Sullöv. Tarto-Võro 2002. 601 lk. (Võro Instituudi toimõndusõq 12.)
- Väinämöisen paluu.** Lähialueantologia. Hämeen taidetoimikunta. /Petroskoi 2002./ 98 lk.
- ÜPUI. Keeledidaktikast emakeelsektsioonini 1986–2001.** Koostanud Viivi Maanso. Tln 2001. 128 lk. (Eesti Vabariigi Haridusministeerium. Ühiskondlik Pedagoogika Uurimise Instituut.)

EMAKEELE SELTSI LIIKMETE NIMESTIK
SEISUGA 31.12.2002

Auliikmed:

Ahven, Eeva (Tallinn)
Alvre, Paul (Tartu)
Laks, Meinhard (Sonda)
Leppik, Eduard (Kadrina)
Must, Mari (Tallinn)
Pall, Valdek (Tallinn)
Peegel, Juhan (Tartu)
Rätsep, Huno (Tartu)
Tedre, Ülo (Tallinn)

Tegevliikmed:

Adamson , Kai (Tallinn)	Habicht , Külli (Tartu)
Adler , Elna (Tallinn)	Hagel , Ellen (Tartu)
Admann , Aino (Tallinn)	Hagu , Paul (Tartu)
Ainsaar , Sirje (Saku, Harjumaa)	Halling , Tiina (Tartu)
Allik , Helgi (Kuressaare)	Hausenberg , Anu-Reet (Tallinn)
Alver , Jaan (Tallinn)	Heinsoo , Heinike (Tartu)
Ambus , Ada (Tallinn)	Helk , Luule (Tallinn)
Annus , Endel (Tallinn)	Help , Toomas (Tallinn)
Argus , Reili (Tallinn)	Hendrikson , Ülle (Tartu)
Brambat , Benita (Tallinn)	Henno , Kairit (Tartu)
EEK , Arvo (Tallinn)	Hennoste , Tiit (Tartu)
Eelmäe , August (Tallinn)	Hiiemäe , Mall (Tartu)
Eenlaid , Kaja (Tartu)	Hinrikus , Rutt (Tartu)
Ehasalu , Epp (Tallinn)	Hint , Mati (Tallinn)
Elstrok , Helmut (Tapa)	Hussar , Annika (Saku, Harjumaa)
Erelt , Mati (Tallinn)	Ilus , Anu (Tallinn)
Erelt , Pekka (Tallinn)	Jaago , Tiiu (Tartu)
Erelt , Tiiu (Tallinn)	Jaanits , Lembit (Tallinn)
Erm , Ilse (Pärnu)	Joalaid , Marje (Tallinn)
Ernits , Enn (Tartu)	Juhkam , Evi (Tallinn)
Gustavson , Heino (Tallinn)	Jõgi , Aino (Tartu)
Haak , Anu (Tallinn)	Jõgi , Mai (Kiiu, Harjumaa)

Jõulu, Kaleph (Viiratsi, Viljandimaa)
Järve, Priit (Tallinn)
Jürgenstein, Lea (Tartu)
Jürman, Hans (Tallinn)
Kaal, Helju (Tallinn)
Kaalep, Ain (Elva)
Kadai, Üllar (Hargla, Valgamaa)
Kaevats, Mall (Tallinn)
Kaivapalu, Annekatrin (Kärdla)
Kalda, Maie (Tallinn)
Kaldamäe, Karin (Tallinn)
Kaljuste, Aino (Tallinn)
Kallas, Enda (Häädemeeste, Pärnumaa)
Kallasmaa, Marja (Tallinn)
Kals, Aldo (Tartu)
Karelson, Rudolf (Tallinn)
Karise, Kalli-Merike (Tallinn)
Karlep, Karl (Tartu)
Karu, Ellen (Tallinn)
Kasepalu, Aleks (Tartu)
Kasik, Reet (Tartu)
Kask, Ann (Tartu)
Kendla, Mari (Tallinn)
Kerge, Krista (Tallinn)
Kern, Katrin (Tartu)
Keskpaik, Tiiu (Tartu)
Kesküla, Liina (Tallinn)
Kiik, Heino (Tallinn)
Kiin, Aili (Viljandi)
Kiisverk, Taima (Tallinn)
Kiivit, Leena (Laagri, Harjumaa)
Kikas, Kristel (Tartu)
Kindlam, Ester (Viljandi)
Kingisepp, Leelo (Tallinn)
Kingisepp, Valve-Liivi (Tartu)
Kingo, Viive (Tartu)
Kippar, Pille (Tallinn)
Klaas, Birute (Tartu)
Klandorf, Aime (Kehtna, Raplamaa)
Klaus, Väino (Tallinn)
Kokla, Paul (Tallinn)
Kont, Ilse (Tallinn)
Kont, Karl (Tallinn)
Kraut, Einar (Tallinn)
Krikmann, Arvo (Tartu)

Kristian, Maimo (Tallinn)
Kroll, Reet (Tartu)
Kross (Niit) Ellen (Tallinn)
Kross, Jaan (Tallinn)
Kullus, Valve (Uhe k, Ida-Virumaa)
Kuresoo, Uno (Elva)
Kurs, Ott (Tartu)
Kurvits, Ülo (Tallinn)
Kuusik, Katrin (Tabasalu, Harjumaa)
Kuutma, Kristin (Tallinn)
Kõiva, Mare (Tartu)
Kõiva, Ottilie (Tartu)
Kõivupuu, Marju (Tallinn)
Kärner, Indrek (Tartu)
Käsi, Inge (Kolkja, Tartumaa)
Künnap, Ago (Tartu)
Küüts, Astrid (Laagri, Harjumaa)
Laagus, Aino (Tartu)
Laan, Ilmar (Tallinn)
Laanekask, Heli (Tartu)
Laanest, Arvo (Tallinn)
Laanpere, Helga (Tallinn)
Lahti, Ilmari (Tallinn)
Langemets, Andres (Tallinn)
Langemets, Margit (Tallinn)
Langsepp, Olaf (Tartu)
Lauk, Epp (Tartu)
Laul, Silvia (Tallinn)
Laur, Lilian (Tallinn)
Leemets, Helle (Tallinn)
Leemets, Tiina (Tallinn)
Leivo, Maeve (Linte k, Põlvamaa)
Leosk, Arvi (Navi, Võrumaa)
Lepajõe, Kersti (Tartu)
Lepasaar, Jane (Tallinn)
Leppik, Merle (Koigu k, Võrumaa)
Leppik, Nansi (Tallinn)
Leppik, Peep (Helme)
Lias, Tiina (Tallinn)
Liiv, Ellen (Tartu)
Liivak, Sander Alfred (Tallinn-Tartu)
Liivaku, Uno (Tallinn)
Lindström, Liina (Tartu)
Lipasti, Järvi (Tartu)
Lonn, Varje (Tallinn)

Lään, Liina (Tartu)
Maanso, Viivi (Tallinn)
Maasik, Aita (Tartu)
Madisso, Maia (Tartu)
Maksim, Tiit (Tallinn)
Malt, Alo (Tartu)
Mereste, Uno (Tallinn)
Meri, Mart (Tallinn)
Mets, Helle (Tallinn)
Metslang, Helle (Tallinn)
Metstak, Vilma (Rakvere)
Mihkels, Andres (Tallinn)
Miller, Voldemar (Tallinn)
Mirov, Ruth (Tallinn)
Muischnek, Kadri (Tartu)
Mäearu, Sirje (Tallinn)
Mäger, Eleonora (Tallinn)
Märtson, Marju (Tallinn)
Nectar, Helmi (Tallinn)
Nigol, Salme (Tartu)
Nigols, Helju (Tallinn)
Niit, Ellen (Tartu)
Niit, Heldur (Laagri, Harjumaa)
Nilbe, Sirje (Tallinn)
Norvik, Madis (Tallinn)
Norvik, Piret (Tallinn)
Nurk, Anu (Tartu)
Oja, Endla (Tartu)
Oja, Vilja (Tallinn)
Ojanurme, Tiiu (Tartu)
Olesk, Peeter (Tartu)
Olesk, Sirje (Tartu)
Ollisaar, Martin (Tallinn)
Onga, Mare (Tartu)
Ootsing, Sirje (Tallinn)
Orav, Mart (Tartu)
Paabo, Olaf (Tartu)
Paide, Madis (Tartu)
Pajumaa, Elsa (Tallinn)
Pajupuu, Hille (Tallinn)
Pajupuu, Jaan (Tallinn)
Pajusalu, Karl (Tartu)
Pajusalu, Renate (Tartu)
Parbus, Ülo (Tartu)
Parmasto, Erast (Tartu)

Paul, Toomas (Tallinn)
Peebo, Jaak (Elva)
Pent, Sirle (Hageri, Raplamaa)
Peterson, Indrek (Tallinn)
Pihelgas, Kaire (Tallinn)
Piho, Mare (Tartu)
Pino, Veera (Tartu)
Pirso, Urve (Tartu)
Pool, Raili (Tartu)
Potseps, Vaike (Tartu)
Pruuli, Külvi (Tartu)
Punga, Leili (Tartu)
Põllu, Kaljo (Tallinn)
Päll, Peeter (Tallinn)
Raadik, Maire (Tallinn)
Raielo, Juta (Tallinn)
Raisma, Marta (Tartu)
Raitar, Maie (Tartu)
Rajamets, Harald (Tallinn)
Rajamets, Salme (Olustvere, Viljandimaa)
Rajando, Helju (Tartu)
Rammo, Sirje (Tartu)
Rannut, Mart (Loo, Harjumaa)
Rannut, Ülle (Loo, Harjumaa)
Ratso, Sirje (Laagri, Harjumaa)
Raud, Maret (Tallinn)
Raudsep, Loreida (Tallinn)
Repän, Nikolai (Tartu)
Ribenis, Karin (Tallinn)
Riikoja, Elli (Tallinn)
Romet, Anne (Tallinn)
Ross, Eevi (Tallinn)
Ross, Jaan (Tallinn)
Ross, Kristiina (Tallinn)
Rääbis, Andriela (Tartu)
Rüütel, Ingrid (Tartu-Tallinn)
Saar, Edgar (Tartu)
Salo, Age (Tartu)
Salo, Monika (Tartu)
Salus, Urve (Laagri, Harjumaa)
Saluäär, Anu (Tallinn)
Salve, Kristi (Tartu)
Sang, Joel (Tallinn)
Sarv, Ain (Tallinn)
Sarv, Ingrid (Tartu)

Sarv, Mari (Tartu)
Sarv, Marju (Rapla)
Sarv, Mikk (Rapla)
Sarv, Vaike (Tallinn)
Sarv, Õie (Tallinn)
Saukas, Rein (Tartu)
Sedrik, Meeli (Tartu)
Seilenthal, Tõnu (Tartu)
Sepp, Arvi (Raplamaa)
Sepp, Ene (Tallinn)
Sepp, Mare (Tartu)
Sooberg, Jüri (Tallinn)
Soosaar, Sven-Erik (Tallinn)
Susi, Mart (Tallinn)
Sutrop, Urmas (Tallinn)
Siivalep, Ele (Tartu)
Tael, Kaja (Tallinn) (praegu London)
Tamla, Toomas (Tallinn)
Tamm, Kadri (Elva)
Tamm, Vally (Valga)
Tamme, Mari (Tallinn)
Tammo, Eha (Võru)
Tasa, Rita (Tallinn)
Tarand, Mari (Tallinn)
Tavel, Lehte-Mai (Haabneeme, Harjumaa)
Teder, Eerik (Tallinn)
Tender, Tõnu (Tartu)
Tenjes, Silvi (Tartu)
Teras, Pire (Põltsamaa)
Tiits, Mai (Tallinn)
Tomingas, Silva (Saku, Harjumaa)
Tomson, Ülle (Valga)
Toom, Maren (Tallinn)
Toomla, Jaan (Tallinn)
Toomsalu, Ülo (Tallinn)
Tormis, Veljo (Tallinn)
Torop, Peeter (Tartu)
Tóth, Szilárd (Tartu)
Troska, Gea (Tallinn)
Trummal, Külli (Tartu)
Tuldava, Juhan (Tartu)
Tulviste, Peeter (Tartu)
Tõnurist, Igor (Tallinn)

Uibo, Udo (Tallinn)
Uind, Katrin (Tartu)
Undusk, Jaan (Tallinn)
Undusk, Rein (Tallinn)
Uuspõld, Ellen (Tartu)
Uuspõld, Leonhard (Tartu)
Vaba, Lembit (Saku, Harjumaa)
Vainik, Ene (Tallinn)
Valdre, Tiia (Tallinn)
Valge, Jüri (Tartu)
Valk, Ülo (Tartu)
Vare, Silvi (Tallinn)
Veidemann, Andra (Tallinn)
Veidemann, Rein (Tallinn)
Veismann, Ann (Tartu)
Vende, Kullo (Tallinn)
Verschik, Anna (Tallinn)
Veskis, Leidi (Tallinn)
Vettik, Aime (Tabasalu, Harjumaa)
Vider, Kadri (Tartu)
Vihma, Helgi (Tallinn)
Vihman, Mati (Tallinn)
Viikberg, Jüri (Tallinn)
Viires, Ants (Tallinn)
Viitso, Tiit-Rein (Tartu)
Viks, Ülle (Tallinn)
Vilbaste, Marju (Tallinn)
Villup, Astrid (Tartu)
Viluoja, Eha (Tallinn)
Vingissar, Endel (Suure-Jaani, Viljandi-
maa)
Vinkel, Aarne (Tallinn)
Vissel, Anu (Nõo)
Voll, Piret (Tallinn)
Volmer, Juta (Tartu)
Võlli, Kai (Tallinn)
Vääri, Eduard (Tartu)
Vääri, Reet (Tartu)
Õim, Asta (Tallinn)
Õim, Haldur (Tartu)
Õispuu, Jaan (Saue, Harjumaa)
Õpik, Elina (Tallinn)

Välisliikmed:

- Aro**, Kari (Turu, Soome Vabariik)
Blokland, Rogier (Holland)
Boiko, Kersti (Riia, Läti Vabariik)
Galkin, Ivan (Joõkar-Ola, Marimaa)
Kallio, Jussi (Helsingi, Soome Vabariik)
Karma, Tõnu (Riia, Läti Vabariik)
Keevallik, Leelo (Uppsala, Rootsi Kuningriik)
Koponen, Eino (Helsingi, Soome Vabariik)
Koski, Mauno (Turu, Soome Vabariik)
Krull, Diana (Stockholm, Rootsi Kuningriik)
Laakso, Johanna (Helsingi, Soome Vabariik)
Laalo, Klaus (Helsingi, Soome Vabariik)
Laukkanen, Kari (Helsingi, Soome Vabariik)
Lehiste, Ilse (Ohio, USA)
Lindström, Irja (Vantaa, Soome Vabariik)
Lähteenkorva, Tauno (Oulu, Soome Vabariik)
Mokány, Katalin (Budapest, Ungari Vabariik)
- Mokány**, Sándor (Budapest, Ungari Vabariik)
Mürk, Harri (Toronto, Kanada)
Nemvalts, Peep (Uppsala, Rootsi Kuningriik)
Nissilä, Leena (Oulu, Soome Vabariik)
Punttila, Matti (Vantaa, Soome Vabariik)
Raag, Raimo (Uppsala, Rootsi Kuningriik)
Raag, Virve (Uppsala, Rootsi Kuningriik)
Remes, Hannu (Joensuu, Soome Vabariik)
Salasoo, Tiiu-Ann (Roseville, Austraalia Liit)
Steinhardt, Claudia-Maria (Hamburg, Saksamaa Liitvabariik)
Sulkala, Helena (Kempele, Soome Vabariik)
Söderman, Tiina (Helsingi, Soome Vabariik) (praegu Tartus)
Zaitseva, Maria (Petroskoi, Karjala)
Tarakanov, Ivan (Ipevsk, Udmurdi Vabariik)
Vassikova, Liidia (Joõkar-Ola, Marimaa)
Wiik, Kalevi (Turu, Soome Vabariik)
Winkler, Eberhard (München, Saksamaa)

LÜHENDID

a) Arhiivid, asutused, kogud, väljaanded

- ACUT** = Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis), Tartu
AI = Ajaloo Instituut
EEW = J. Mägiste, Estnisches etymologisches Wörterbuch, Helsinki, 1982–1983, 2000
EK = Eesti Keel, Tartu
EKI = Eesti Keele Instituut
EKirj = Eesti Kirjandus, Tartu
EKG = Eesti keele grammatika (II – 1993, I – 1995), Tallinn
- EKM** = Eesti Kirjandusmuuseum
EKMS = A. Saareste, Eesti keele mõisteline sõnaraamat, Stockholm 1958–1979
EKS = Eesti Kirjanduse Selts
ERA = Eesti Rahvaluule Arhiiv
ES = Emakeele Selts
ESA = Emakeele Seltsi aastaraamat, Tallinn–Tartu
EST = Emakeele Seltsi toimetised, Tallinn
EÕS = Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat, Tartu 1925–1937

FU = Fenno-ugristica, Tartu
FUF = Finnisch-ugrische Forschungen, Helsinki
Km = Kodumurre, Tallinn
KK = Keel ja Kirjandus, Tallinn
KKI = Keele ja Kirjanduse Instituut
KKIU = Keele ja Kirjanduse Instituudi uurimused, Tallinn
KM = ENSV TA F. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum
KM KO = Kirjandusmuuseumi käsikirjade osakond
KM RO = Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakond
KSVK = Kalevalaseuran vuosikirja, Helsinki
LSFU = Lexica Societatis Fennougricae, Helsinki
LU = Linguistica Uralica, Tallinn
RAKA = ENSV Riiklik Ajaloo Keskarhiiv (praegu Eesti Ajalooarhiiv)
SKES = Suomen kielen etymologinen sanakirja, Helsinki 1955–1981
SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, Helsinki
SMS = Suomen murteiden sanakirja, Helsinki
SSA = Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja, Helsinki, 1992–2000
SUS = Suomalais-ugrilainen Seura
SUSA = Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikauskirja, Helsinki
SUST = Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia, Helsinki
ÑÓÓ = Ñîââðñêîâ òèííí-óãðîâââââîèâ, òäëëèíí
TA = Eesti Teaduste Akadeemia
TPÜ = Tallinna Pedagoogikaülikool
TRÜ = Tartu Riiklik Ülikool
TÜ = Tartu Ülikool
UAJb = Ural-altaische Jahrbücher, Wiesbaden
Ujb = Ungarische Jahrbücher, Berlin–Leipzig
VhGEG = Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft, Dorpat (Tartu)
VI = Võru Instituut
Vir = Virittäjä, Helsinki
VÕS = E. Muuk, Väike õigekeelsus-sõnaraamat
Wied = F. J. Wiedemann, Ehstnisch-deutsches Wörterbuch
ÕES = Õpetatud Eesti Selts
ÕEST = Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused, Dorpat (Tartu)
ÕS = Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999

b) Keeled, murded, murrakud

Amb = Ambla
Ann = Anna
asks = alamsaksa keel
Aud = Audru
bsks = baltisaksa keel
bulg = bulgaaria keel
e = eesti keel
eL = lõunaeesti murded (~ lõunamurded)
Emm = Emmaste
eP = põhjaeesti murded (~ põhjamurded)
er (mdE) = ersa (~ ersamorva) keel
eR = rannikumurre (~ kirderannikumurre)
eRI = rannikumurde idaosa (~ kirderannikumurde idaosa)
germ = germaani keeled
h = handi keel
Hag = Hageri
Han = Hanila
Har = Hargla
Hel = Helme
Hi = Hiiumaa
hisp = hispaania keel
HJn = Harju-Jaani
Hlj = Haljala

Hls = Halliste
holl = hollandi keel
Hää = Häädemeeste
I (ePI) = idamurre
Iis = Iisaku
ingl = inglise keel
is = isuri keel
isAL = isuri keele Alam-Luuga murre
isH = isuri keele Hevaha murre
isO = isuri keele Oredepi murre
isS = isuri keele Soikola murre
it = itaalia keel
Jaa = Jaani
JJn = Järva-Jaani
JMd = Järva-Madise
Juu = Juuru
Jõe = Jõelähtme
Jõh = Jõhvi
Jäm = Jämaja
Jür = Jüri
k = komi keel
K (ePK) = keskmurre
Kaa = Kaarma
Kad = Kadrina
Kam = Kambja
kam = kamassi keel
Kan = Kanepi
kasks = keskalamsaksa keel
Kei = Keila
Khk = Kihelkonna
Khn = Kihnu
kholl = keskhollandi keel
Kir = Kirbla
KJn = Kolga-Jaani
Kod = Kodavere
Koe = Koeru
Kos = Kose
kr = kreeka keel
Kra = Kraasna
Krj = Karja
krj = karjala keel
krjA = Aunuse murre (aunusekarjala m)
krjK = Kalinini murre (kalininikarjala m)
 ~ murrakud
krjL = lõunamurre (lõunakarjala m)

krjLü = Lüüdi murre
krjP = põhjamurre (põhjakarjala m)
Krk = Karksi
Krl = Karula
Kse = Karuse
Ksi = Kursi
Kul = Kullamaa
Kuu = Kuusalu
Kõp = Kõpu
Käi = Käina
Kär = Kärla
küsks = keskülemsaksa keel
L (ePL) = läänemurre
lad = ladina keel
Lai = Laiuse
ld = leedu keel
Lei = Leivu
Lih = Lihula
lms = läänemeresoome keeled
LNg = Lääne-Nigula
lp = lapi keel
lpN = Norra murre (norralapi m)
It = läti keel
Lut = Lutsi
lv = liivi keel
Lüg = Lüganuse
M (eLM) = Mulgi murre
Mar = Martna
md = mordva keeled
mdE vt er
mdM vt mo
Mih = Mihkli
MMg = Maarja-Magdaleena
mns = mansi keel
mo (mdM) = mokša (~ mokšamordva keel)
mr = mari keel
Muh = Muhu
Mus = Mustjala
Mär = Märjamaa
Nai = Naissaare
Nis = Nissi
Noa = Noarootsi
Nõo = Nõo
Ote = Otepää
ou = obiugri keeled

Pai = Paide
Pal = Palamuse
Pee = Peetri
Pha = Püha
Phl = Pühalepa
Pil = Piliistvere
PJg = Pärnu-Jaagupi
Plt = Põltsamaa
Plv = Põlva
pm = permi keeled
pr = prantsuse keel
prov = provantsaali keel
Pst = Paistu
Puh = Puhja
Pä = Pärnumaa
Pär = Pärnu
Pöi = Pöide
Rak = Rakvere
Ran = Rannu
Rap = Rapla
Rei = Reigi
Rid = Ridala
Ris = Risti
rts = rootsi keel
Ruh = Ruhnu
Rõn = Rõngu
Rõu = Rõuge
Räp = Röpina
S (ePS) = saarte murre
Sa = Saaremaa
Saa = Saarde
sam = samojeedi keeled
San = Sangaste
Se = Setumaa
Sim = Simuna
SJn = Suure-Jaani
skr = sanskriti keel
sks = saksa keel
sm = soome keel
s-u = soome-ugri keeled

T (eLT) = Tartu murre
Tln = Tallinn
TMr = Tartu-Maarja
Tor = Tori
Trm = Torma
Trt = Tartu
Trv = Tarvastu
Tõs = Tõstamaa
Tür = Türi
udm = udmurdi keel
ug = ugri keeled
ukr = ukraina keel
ung = ungari keel
Urv = Urvaste
uu = uurali keeled
V (eL) = Võru murre
Vai = Vaivara
Var = Varbla
Vas = Vastseliina
vdj = vadja keel
Vi = Virumaa
VId = Võru murde idaosa
Vig = Vigala
Vil = Viljandi
VJg = Viru-Jaagupi
vlg = volga keeled
vlgvn = valgevene keel
Vll = Valjala
VMr = Väike-Maarja
vn = vene keel
VNg = Viru-Nigula
Vor = Vormsi
vpr = vanaprantsuse keel
vprs = vanapreisi keel
vprov = vanaprovanssaali keel
vps = vepsa keel
Võn = Võnnu
Vän = Väandra
vüks = vanapälemsaksa keel
Äks = Äksi